GEMEENTE HILVERSUM
POSTBUS 9900
1201 GM HILVERSUM

BEZOEKADRES:
RAADHUIS
DUDOKPARK 1
TELEFOONNUMMER: 14 035
WWW.HILVERSUM.NL

Aan de gemeenteraad
cc college van B en W
cc pers

DATUM 7 juli 2022
ZAAKNUMMER 1152913
BEHANDELD DOOR Myrte Mijnders
TELEFOON (035) 629 2553
UW KENMERK 1152913
BIJLAGEN 2
BETREFT Toezegging T22/13 en T22/14

Geachte raads- en commissieleden,

In deze collegebrief gaan we in op toezeggingen T22/13 en T22/14 die gedaan zijn bij de commissie behandeling van de zienswijze van het Goois Natuurreservaat (GNR) op 18 mei 2022. De portefeuille houder Natuur en Groen heeft toegezegd de beschikbare gegevens over de monitoring van het beheer van de natuurgebieden toe te sturen naar de raadsleden; en om de gewijzigde statuten en de educatievisie van het GNR te delen.

De monitoring van het beheer wordt op pagina 9 van het jaarverslag 2021 besproken. In de bijlage vindt u de toelichting van Bosgroep Nederland die in 2021 in samenwerking met het GNR het beheer gemonitord heeft.

Op de GNR bestuursvergadering van 23 juni lagen de ontwerpstatuten ter definitieve besluitvorming voor. Deze zijn door notaris Steendijk opgesteld (Hengstum&Stolp uit Hilversum) aan de hand van de conceptstatuten waarover op 31 maart jl. in het bestuur een principebesluit is genomen. Na het verlijden van de akte bij de notaris zullen de vastgestelde statuten openbaar worden gemaakt op de website van GNR.

De Educatievisie kunt u vinden in de bijlage. Op de webpagina publicaties van het Goois Natuurreservaat kunnen raadsleden alle beleidsdocumenten en andere publicaties terugvinden van het GNR waaronder de huidige statuten.

Met deze brief beschouwen we de toezeggingen T22/13 en T22/14 als afgedaan.

Hoogachtend,

Burgemeester en wethouders van Hilversum,

de gemeentesecretaris,	de burgemeester,
mr. C.P. Torres Barrera	dr. ir. G.M. van den Top

Bosgroepen

Toelichting SNL monitoring 2021

Goois Natuurreservaat

Bosgroep Midden Nederland

Colofon

Opdrachtgever:	Stichting Gooisch Natuurreservaat
Titel:	Toelichting SNL monitoring 2021, Goois Natuurreservaat
Status:	Definitief
Datum:	Maart 2022
Auteur(s):	Ing. P. van Wijhe, M. Immerzeel, Bsc. & Ir. T. Termaat
Kaartmateriaal:	Copyright © 2021, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn
Projectnummer:	21.45.10564.01

© Coöperatie Bosgroep Midden Nederland u.a.
Postbus 8135
6710 AC Ede
t (0318) 67 26 26
www.bosgroepen.nl

Inhoudsopgave

1 Overzicht inventarisatie 2021 4
1.1 Gebieden en soortgroepen 4
1.2 Gegevens 5

2 Uitvoering 6
2.1 Methode 6
2.2 Weersomstandigheden 7

3 Cluster 1 Naarder Eng 8
3.1 Flora 8
3.2 Overige soorten 9

4 Cluster 5 Noordkant Laren 10
4.1 Flora 10

5 Cluster 6 Wester- en Bussumerheide 12
5.1 Vegetatie en flora 12
5.1.1 Vegetatie 12
5.1.2 Flora 15
5.2 Overige soorten 16

6 Cluster 11 Monnikenberg 17
6.1 Insecten 188

7 Cluster 12 De Zuid 19
7.1 Insecten 21
7.2 Overige soorten 21

8 Cluster 13 Hoorneboeg 22
8.1 Flora 22
8.2 Insecten 24
8.3 Overige soorten 24

Literatuur en websites 25

Bijlagen
Bijlage 1 **Kaart geïnventariseerde gebieden 2021**
Bijlage 2 **Vegetatiekaarten**
Bijlage 3 **Lokale vegetatietypologie**
Bijlage 4 **Vegetatietabellen**

1 Overzicht inventarisatie 2021

1.1 Gebieden en soortgroepen

In 2021 is monitoring uitgevoerd volgens het meerjarenplan voor de SNL monitoring voor de terreinen van het Goois Natuurreservaat (versie 2019). Voor 2021 betreft dit de terreinen en soortgroepen zoals genoemd in tabel 1. Een overzichtskaart van de in 2021 geïnventariseerde terreinen is opgenomen in bijlage 1.

Tabel 1. Overzicht van de geïnventariseerde gebieden in 2021.

Rapportagegebied	Beheertype	Vegetatie	Flora	Broedvogels	Vlinders en sprinkhanen	Libellen	Structuur
1 Cluster Naarder Eng							
Naarder Eng	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
Oostdijk	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
3 Cluster Bikbergen							
Bikbergen	N07.01 Droge heide			x			
	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
Crailoo	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
De Beek	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
	N17.03 Park- en Stinzenbos			x			
IJzeren Veld	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
Kommerrust	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
Oud Bussum	N17.03 Park- en Stinzenbos			x			
Reigerseiland	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
Sijsjesberg	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos			x			
5 Cluster Noordkant Laren							
Bosje van Six	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
Laarder Eng	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
Mauvezand	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
Postiljon	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
Verspreide Laarder Engen	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos		x				
6 Cluster Wester- en Bussumerheide							
Bussumerheide	N07.01 Droge heide	x	x				x
11 Cluster Monnikenberg							
	N07.01 Droge heide				x		
	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland				x		
12 Cluster de Zuid							
De Zuid	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland				x		
Hilversums Wasmeer	N06.04 Vochtige heide				x		
	N06.06 Zuur ven of hoogveenven					x	
	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland				x		
Laapersheide	N07.01 Droge heide				x		

Rapportagegebied	Beheertype	Vegetatie	Flora	Broedvogels	Vlinders en sprinkhanen	Libellen	Structuur
12 Cluster de Zuid (vervolg)							
Laapersveld	N07.01 Droge heide				x		
13 Cluster Hoorneboeg							
Hoorneboegse Heide	N07.01 Droge heide		x		x		x
Raabos	N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland		x		x		x

1.2 Gegevens

Deze toelichting hoort bij de oplevering van onderstaande gegevens:

- SNLm2021_GNR_Bosgroepen.gdb: databasebestand met de inventarisatiegegevens van 2021;
- Turbovegbestanden met vegetatieopnamen.

De soortgegevens zijn tevens opgenomen in de NDFF.

2 Uitvoering

2.1 Methode

De monitoring is uitgevoerd conform de landelijke afspraken voor SNL monitoring, vastgelegd in het document "Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura2000/PAS (BIJ12, 2018)."

Voor de **vegetatiekartering** is een lokale typologie gemaakt en deze is waar mogelijk vertaald naar de typen volgens de indeling in vegetatietypen van de Vegetatie van Nederland (revisie 2017). De vegetatiekaarten zijn opgenomen in bijlage 2, de typologie in bijlage 3 en de vegetatietabellen in bijlage 4.

Bij de **florakartering** zijn ten minste kwalificerende soorten voor in het gebied aanwezige en verwante SNL-beheertypen en Rode Lijstsoorten met de status "*Bedreigd*", "*Ernstig bedreigd*" en "*Verdwenen uit Nederland*" gekarteerd. Een aantal soorten is alleen gekarteerd in de beheertypen waarvoor deze soorten kwalificerend zijn. In andere beheertypen kunnen deze soorten zeer algemeen voorkomen en geven daar geen informatie over de kwaliteit van de vegetatie (tabel 2). De soorten zijn gekarteerd aan de hand van de FLORON-schaal (tabel 3).

Tabel 2. Soorten die alleen gekarteerd zijn binnen het beheertype waarvoor ze kwalificerend zijn.

Soort	Alleen gekarteerd in beheertype
Echte koekoeksbloem	N12.02
Gewone brunel	N12.02
Gewone dophei	N06.01
Gewone margriet	N12.02
Haagbeuk	N17.01, N17.06
Knoopkruid	N12.02
Kraaihei	N06.01
Moerasstruisgras	N12.02
Rode bosbes	N06.01
Struikhei	N06.01
Winterlinde	N14.03
Zwarte zegge	N12.02

Tabel 3. FLORON-schaal.

Klasse	Aantal exemplaren
0	Wel gezocht, niet gevonden
A	1
B	2-5
C	6-25
D	26-50
E	51-500
F	501-5000
G	>5000

De **broedvogelkartering** is uitgevoerd door adviesbureau Maasarend volgens de BMP-B broedvogelinventarisatiemethode (Vergeer et al., 2016), in vijf rondes. Gegevens zijn ingevoerd via Avimap. Aan het einde van de inventarisatie is een autoclustering uitgevoerd van de waarnemingen voor het bepalen van de territoria. De resultaten van de uitbestede inventarisatie is opgenomen in een separate rapportage: Broedvogelmonitoring SNL Goois Natuurreservaat 2021 (Maas, 2021).

Bij de **insectenkartering** zijn afhankelijk van het beheertype de dagvlinders, sprinkhanen of libellen gekarteerd. Van de soortgroepen sprinkhanen en libellen zijn minimaal de kwalificerende soorten voor in het gebied aanwezige en verwante SNL-beheertypen en Rode Lijstsoorten met de status "*Bedreigd*", "*Ernstig bedreigd*" en "*Verdwenen uit Nederland*" gekarteerd. Het gebied is twee tot drie keer bezocht onder goede weersomstandigheden.

De **structuurkartering van de korte vegetatie** is vlakdekkend uitgevoerd en is gecombineerd met de vegetatie- en florakarteringen.

2.2 Weersomstandigheden

Voor insecten is het erg belangrijk dat er onder juiste weersomstandigheden wordt geïnventariseerd. In tabel 4 staan de bezoekdata van 2021 per terrein met bijbehorende weersomstandigheden.

Tabel 4. Weersomstandigheden veldbezoeken insecten. In de tabel zijn alle data opgenomen waarop insecten zijn gekarteerd.

Datum	Terrein	Temp in ℃	Bewolking	Wind (Bft)
28 mei	Monnikenberg en De Zuid	17	Half bewolkt	2
3 jun	Hoorneboegse heide	23	Half bewolkt	2
9 jul	Monnikenberg en De Zuid	21	Half bewolkt	2
22 jul	Hoorneboegse heide	21	Onbewolkt	2
26 aug	Hoorneboegse heide	20	Half bewolkt	3
14 sep	Monnikenberg en De Zuid	20	Zwaar bewolkt	2

3 Cluster 1 Naarder Eng

Cluster 1 bestaat uit de deelgebieden Naarder Eng en Oostdijk. De terreinen liggen tussen Naarden en Huizen in, net ten zuiden van het Gooimeer.

3.1 Bosflora

Voor de bossen met beheertype N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos is een florakartering uitgevoerd. De bossen bestaan voornamelijk uit loofbos.

In deze bossen zijn verschillende voorjaarsbloeiers aanwezig, zoals muskuskruid, maarts viooltje, bosanemoon en voorjaarshelmkruid. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in het zuidwestelijk deel van de Naarder Eng. Er zijn in totaal 16 SNL meetsoorten waargenomen, waarvan 15 soorten vaatplanten en één mossoort (tabel 5). Drie van de waargenomen soorten zijn kwalificerend voor het aangewezen beheertype. Er zijn geen Rode Lijstsoorten aangetroffen.

*Tabel 5. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Vaatplanten		
Bosanemoon		N15.01, **N15.02**, N17.01, N17.06
Daslook		N14.01, N14.03
Gele anemoon		N14.03
Gevlekte aronskelk		N17.01, N17.06
Gewone / brede eikvaren		N07.01
Gewone salomonszegel		**N15.02**
Hangende zegge		N14.01
Klein vogelpootje		N12.02
Kruisbes		N14.03
Lelietje-van-Dalen		N15.01, **N15.02**
Lievevrouwebedstro		N14.03
Maarts viooltje		N14.01
Muskuskruid		N14.01, N14.03
Voorjaarshelmkruid		N15.01
Wilde hyacint		N15.01
Mossen		
Kussentjesmos		N07.01

Behalve de SNL meetsoorten zijn onder andere bosgierstgras en vingerhelmbloem aanwezig. Een aantal van de gekarteerde soorten, zoals lelietje-van-dalen en lievevrouwebedstro, is mogelijk afkomstig uit tuinen van naast de bossen gelegen bebouwing. Dat geldt ook voor een aantal invasieve exoten die zijn aangetroffen in het gebied. Het betreft Japanse duizendknoop, reuzenberenklauw en bonte gele dovenetel. Het verdient aanbeveling deze soorten ten minste onder controle te houden en zo mogelijk geheel te verwijderen.

Figuur 1. Twee bijzondere soorten die in deelgebied Oostdijk zijn aangetroffen zijn gele anemoon (l) en voorjaarshelmkruid (r).

3.2 Overige soorten

In terrein Oostdijk is een eekhoorn waargenomen.

4 Cluster 5 Noordkant Laren

Cluster 5 bestaat uit de deelgebieden Bosje van Six, Laarder Eng, Mauvezand, Postiljon en Verspreide Laarder Engen. De gebieden liggen ten noorden maar ook ten zuiden van de plaats Laren.

4.1 Bosflora

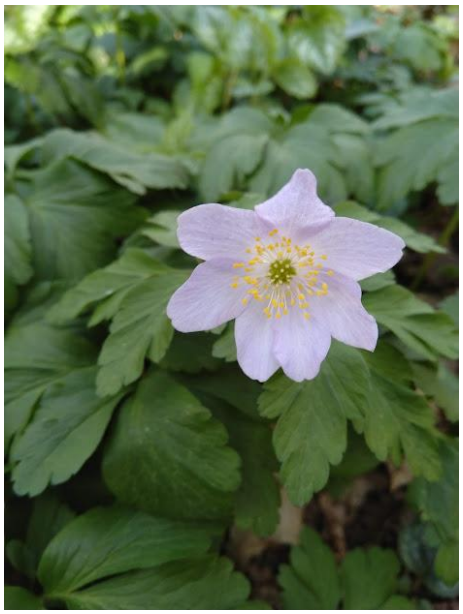
Voor de percelen met beheertype N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos is een flora-kartering uitgevoerd. In totaal zijn er tien SNL-meetsoorten waargenomen, waarvan vier soorten kwalificerend zijn voor het aangewezen beheertype (tabel 6).

*Tabel 6. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Vaatplanten		
Borstelgras	*Gevoelig*	N07.01
Bosanemoon		N15.01, **N15.02**, N17.01, N17.06
Bosbies		N10.02
Buntgras		N07.01, N08.02
Daslook		N14.01, N14.03
Gewone salomonszegel		**N15.02**
Grote veldbies		**N15.02**
Lelietje-van-dalen		N15.01, **N15.02**
Muizenoor		N12.02
Wilde hyacint		N15.01

De bossen van het Mauvezand liggen dicht bij de bebouwing van Laren en kennen mede hierdoor een rijke stinzenflora. Soorten die zoal voorkomen zijn bosanemoon, grote veldbies, overblijvende ossentong, wilde hyacint en vingerhelmbloem. Ook de Verspreide Laarder Engen liggen dicht tegen de bebouwing van Laren, echter is hier het aandeel stinzenflora een stuk lager. Het bosje van Six ligt ten oosten van het Mauvezand. Op een paar locaties is de SNL-meetsoort lelietje-van-dalen aangetroffen.

In de bosranden langs het Postiljon zijn meerdere kensoorten van N07.01 Droge heide aangetroffen. Daarnaast komt op meerdere plekken in de bosrand de invasieve exoot mahonie voor. Recent is er ook een deel van het bos gekapt in kader van uitbreiding van de heide. De Laarder Eng ligt ten noorden van Postiljon en is op een paar locaties sterk verruigd door de invasieve exoten reuzenberenklauw, bamboe en Japanse duizendknoop.

Figuur 2. Links: de vrij zeldzame grote veldbies. Rechts: bosanemoon.

5 Cluster 6 Wester- en Bussumerheide

Cluster 6 bestaat uit de deelgebieden Bussumerheide, Natuurbrug Laarderhoogt, Westerheide en Westerveld. Dit jaar is het deelgebied Bussumerheide gekarteerd.

5.1 Vegetatie en flora

Voor beheertype N07.01 Droge heide is een vegetatie- en florakartering uitgevoerd. De vegetatiekaarten zijn opgenomen in bijlage 2, de lokale vegetatietypologie in bijlage 3 en de vegetatietabellen in bijlage 4.

5.1.1 Vegetatie

In totaal zijn er 27 vegetatieopnames gemaakt die vertaald zijn naar tien lokale vegetatietypen.

Pioniervegetaties:

- **Open zand (Po)** is op een plek in het noordoosten aangetroffen en betreft een vegetatie met een bedekking beneden de vijf procent. Plaatselijk kunnen er kleine plukjes voorkomen van pijpenstrootje, bochtige smele en gewoon struisgras. Er is geen landelijk vegetatietype te koppelen aan deze vegetatie.

Graslanden:

- **Droog grasland met gewoon struisgras en heischrale soorten (Gd1.1)** komt veelal voor langs de paden. Dit type lijkt op Hd1.2 en heeft vaak een grote overlap in soorten. Bij Gd1.1 bedekken grassen echter meer dan dwergstruiken. De heischrale soorten tandjesgras en/of borstelgras bedekken ten minste tien procent, vaak meer. Andere heischrale soorten die vaak voorkomen zijn liggend walstro, fijn schapengras, gewoon biggenkruid en schapenzuring. De vegetatie laat zich vertalen naar *r19Aa01a Associatie van Liggend walstro en Schapengras; typische subassociatie*.

- **Droog grasland met gewoon struisgras (Gd1.2)** komt met name in het noordelijk deel van het gebied voor, buiten het omrasterde deel. De vegetatie is relatief soortenarm, waarbij gewoon struisgras domineert. Schrale kruiden als gewoon biggenkruid en schapenzuring hebben wel een hoge presentie. Gewoon haakmos is vaak in hoge bedekking aanwezig. De vegetatie laat zich vertalen naar *r14RG05 Rompgemeenschap Gewoon struisgras en Gewoon biggenkruid.*

- **Droog grasland met gewoon struisgras en hazenpootje (Gd1.3)** is alleen in het noorden en noordwestelijk deel van het terrein aangetroffen, buiten het omrasterde deel. Ten opzichte van graslandtype Gd1.1 ontbreken tandjesgras en borstelgras. Hazenpootje is de differentiërende soort ten opzichte van de andere graslandtypen met gewoon struisgras, soms samen met viltganzerik. Gewoon haakmos en smalle weegbree zijn constante soorten (vaak in hoge bedekking). De vegetatie laat zich vertalen naar *r14B Struisgras-orde.*

Figuur 3. Droog grasland met gewoon struisgras en heischrale soorten (Gd1.1). Op de foto zijn onder andere de kenmerkende grassen tandjesgras en borstelgras te zien.

Figuur 4. Droog grasland met gewoon struisgras (Gd1.2). Sterke dominantie van gewoon struisgras is typisch voor dit vegetatietype.

Figuur 5. Droog grasland met gewoon struisgras (Gd1.2). Detailfoto met tussen het gewoon struisgras de gele bloemen van kleine leeuwentand.

Figuur 6. Droog grasland met gewoon struisgras en hazenpootje (Gd1.3). Kruidenrijke vorm met onder andere veel hazenpootje en duizendblad.

- **Matig voedselrijk grasland met Engels raaigras (Gm1.1)** is alleen in het noordwesten nabij de parkeerplaats aangetroffen. In dit vegetatietype zijn de (matig) voedselrijke grassen zoals Engels raaigras, kropaar en gestreepte witbol dominant. Er zijn slechts enkele kruiden aanwezig waaronder rode klaver, vlasbekje en smalle weegbree. De vegetatie laat zich vertalen naar *r16RG23 Rompgemeenschap Gestreepte witbol en Engels raaigras*.

Droge heides:

- **Soortenarme droge heide (Hd1.1)** beslaat de grootste oppervlakte van het terrein. Naast struikhei en gewone dophei komen vaak alleen algemene soorten voor zoals pilzegge, pijpenstrootje, heideklauwtjesmos en gewoon gaffeltandmos. Plaatselijk kunnen lage aantallen cladonia's (open rendiermos, bruin bekermos) aanwezig zijn. Lokaal, op recent bewerkte delen in de heide, zijn er vrij hoge bedekkingen grijs kronkelsteeltje. Meestal is struikhei de dominante dwergstruik. Op sommige plekken kan het aandeel gewone dophei hoger zijn dan het aandeel struikhei. De vegetatie laat zich vertalen naar *r20Aa1b Associatie van Struikhei en Stekelbrem; typische subassociatie.*

- **Droge heide met heischrale soorten (Hd1.2)** komt plaatselijk in het gebied voor met het zwaartepunt in het westelijk deel. De vegetatie onderscheidt zich van type (Hd1.1) door het voorkomen van heischrale soorten als tandjes- en borstelgras en stekel- en kruipbrem. Ook soorten als pilzegge, liggend walstro en gewoon biggenkruid hebben in dit type een hogere presentie en bedekking dan in Hd1.1. De vegetatie laat zich vertalen naar *r20Aa1c Associatie van Struikhei en Stekelbrem; subassociatie met Tandjesgras.*

- **Rompgemeenschap van pijpenstrootje (Hd9.1)** is op één plek in het noordwesten van het terrein aangetroffen. De soort pijpenstrootje domineert in deze vegetatie met een bedekking van minimaal 75%. Verder is de vegetatie relatief soortenarm met af en toe een pol struikhei, gewone dophei en tormentil. De vegetatie laat zich vertalen naar *r20RG01 Rompgemeenschap Pijpenstrootje en Bochtige smele.*

Figuur 7. Soortenarme droge heide (Hd1.1). Typisch soortenarm beeld van dit type met struikhei, gewone dophei en wat pijpenstrootje.

Figuur 8. Soortenarme droge heide (Hd1.1). Grijs kronkelsteeltje, zoals dat plaatselijk over kleine oppervlaktes een hoge bedekking kan bereiken.

Figuur 9. Soortenarme droge heide (Hd1.1). Plaatselijk kan gewone dophei meer bedekken dan struikhei.

Figuur 10. Droge heide met heischrale soorten (Hd1.2). Op de foto zijn onder andere tandjesgras en de gele bloemen van kruipbrem te zien.

Bossen:

- **Eiken-dennenbos (Bg1.1)** komt alleen langs de randen van het terrein voor. De vegetatie bestaat uit een gemengd bos van zomereik en grove den. Veelal is er een struik- en kruidlaag aanwezig met soorten als beuk, ruwe berk en wilde kamperfoelie. De vegetatie laat zich vertalen naar *r45Aa Zomereik-verbond.*

- **Dennenbos (Bn1.1)** komt vooral langs de randen en plaatselijk binnen de heide voor. De boomlaag wordt gedomineerd door grove den met hier en daar een enkele zomereik. In een aantal opstanden is een struik- en/of kruidlaag aanwezig met soorten als wilde lijsterbes, braam en bochtige smele. De vegetatie laat zich vertalen naar *r44Aa Orde van de naaldbossen.*

5.1.2 Flora

In totaal zijn er 24 SNL-meetsoorten aangetroffen, waarvan negen soorten kwalificerend zijn voor beheertype N07.01 Droge heide (tabel 7). Ten opzichte van de vorige florakartering uit 2017 zijn er geen noemenswaardige verschillen te zien.

*Tabel 7. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Vaatplanten		
Beemdkroon	*Kwetsbaar*	N11.01, N12.01, N12.03
Borstelgras	*Gevoelig*	**N07.01**
Buntgras		**N07.01**, N08.02
Duits viltkruid		N08.02, N11.01, N12.05
Dwergviltkruid		**N07.01**, N07.02, N08.04, N11.01, N12.05
Gewone margriet		N12.02
Grasklokje		N07.02, N12.03
Hazenpootje		N08.02
Hengel		N15.01, N15.02
Jeneverbes	*Gevoelig*	**N07.01**, N07.02
Klein tasjeskruid		N07.02, N12.05
Klein vogelpootje		N12.02
Klein warkruid	*Kwetsbaar*	**N07.01**, N08.04
Knoopkruid		N12.02
Kraaihei		N06.01
Kruipbrem	*Kwetsbaar*	N06.04, **N07.01**, N08.04, N11.01
Muizenoor		N12.02
Stekelbrem	*Gevoelig*	N01.02, N06.04, **N07.01**, N08.04
Tandjesgras		N07.02
Vroege haver		N07.02
Wilde marjolein		N12.01, N12.03, N17.01, N17.06
Zandblauwtje		**N07.01**, N07.02, N11.01
Zwarte zegge		N12.02
Mossen		
Kussentjesmos		**N07.01**

Op één plek is de invasieve exoot rimpelroos aangetroffen. Van deze soort is bekend dat hij sterk kan gaan domineren en daarmee de lokale typische soorten kan verdringen. Het verdient sterk aanbeveling de planten op de Bussumerheide te verwijderen nu het aantal planten nog laag is.

Figuur 11. Langs de noordrand van het gebied staan wat verrassende kruiden, waaronder deze beemdkroon.

Figuur 12. Groeiplaats van de invasieve exoot rimpelroos in het noorden van het gebied.

5.2 Overige soorten

Tijdens de inventarisatierondes zijn meerdere heivlinders, blauwvleugelsprinkhanen en reeën gezien. Daarnaast zijn er ook waarnemingen gedaan van bruine winterjuffer en haas.

6 Cluster 11 Monnikenberg

Cluster 11 bestaat uit de deelgebieden Faunatunnel A27 en Landgoed Monnikenberg. Dit jaar is alleen deelgebied Landgoed Monnikenberg gekarteerd.

Landgoed Monnikenberg bestaat behalve uit bos uit de beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk kruidenrijk grasland en daarnaast is N07.01 Droge heide aangewezen.
Het grasland is van een matig voedselrijk type waarin gewoon struisgras en gestreepte witbol domineren en waarin veel algemene graslandkruiden groeien. In juli was het grasland bloemrijk, met vooral veel biggenkruid en duizendblad.
Centraal in het grote grasland ligt een poel met eutrofe moerasvegetatie en wilgenstruweel eromheen.

Figuur 13: Struisgrasland met bloeiend biggenkruid (links); Poel met voedselrijke verlandings-vegetatie en wilgenstruweel (rechts)

Aan de westzijde ligt het perceel dat is aangewezen als beheertype N07.01 Droge heide. Maar dit betreft een ruig grasland dat is ingezaaid met een bijzonder bont mengsel van 'akkeronkruiden'. Hiervoor is een zaadmengsel gebruikt dat bestaat uit allerlei cultuurvariëteiten van korenbloemen en klaprozen in verschillende (onnatuurlijke) kleuren, boekweit, gele ganzenbloem, cosmea, kaasjeskruid, phacelia, etc. Dit is eigenlijk geen natuur en zeker geen heide.

Figuur 14: Ingezaaid ruig grasland met bloemenmengsel van allerlei cultivars.

6.1 Insecten

Er zijn in totaal vier SNL-meetsoorten waargenomen (tabel 8). Hiervan zijn bruin zandoogje en kleine vuurvlinder kwalificerend voor het aangewezen beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland. Binnen beheertype N07.01 Droge heide zijn geen kwalificerende soorten voor dat type waargenomen, wat niet vreemd is gezien de huidige vegetatie.

*Tabel 8. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Dagvlinders		
Bruin zandoogje		N12.01, **N12.02**
Kleine vuurvlinder		N12.01, **N12.02**
Sprinkhanen		
Moerassprinkhaan		N06.04, N10.01, N10.02
Libellen		
Vroege glazenmaker		N05.01, N05.02, N06.05

Bruin zandoogje is vrij algemeen in het grasland. Moerassprinkhaan is in de moerasvegetatie rondom de poel aangetroffen. Vroege glazenmaker plant zich waarschijnlijk voort in de poel.

7 Cluster 12 De Zuid

Cluster 12 bestaat uit de deelgebieden Dassenveld, De Zuid, Hilversums Wasmeer, Huydecopersbos, Laapersbos, Laapersheide, Laapersveld en Natuurbrug Zwaluwenberg.

Dit jaar zijn de deelgebieden De Zuid, Hilversums Wasmeer, Laapersheide en Laapersveld gekarteerd, op insecten.

Hilversums Wasmeer betreft een groot, zuur heideven (N06.06), met daaromheen de beheertypen N06.04 Vochtige heide en N07.01 Droge heide. Aan de zuidwestkant ligt droog grasland van beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland.
De oevers van het ven bestaan voornamelijk uit pijpenstootje en pitrus. Ook een groot dele van het als vochtige heide aangegeven deel direct ten noordoosten van het ven bestaat uit pitrusvegetatie. Verder overheersen struik- en dopheide.

Figuur 15: Pitrus en pijpenstrootje op de oever van het Hilversums Wasmeer en vers uitgeslopen mannetje sierlijke witsnuitlibel.

De Laapersheide en het Laapersveld zijn beide droge heideterreinen met overgangen naar grove dennenbos. Struikheide en bochtige smele domineren in de vegetatie en er zijn ook veel zandige en grazige plekken.

7.1 Insecten

In totaal zijn 12 SNL-meetsoorten gekarteerd, die evenredig verdeeld zijn over de verschillende soortgroepen (tabel 9).

*Tabel 9. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Dagvlinders		
Bruin blauwtje	*Gevoelig*	N08.02, N08.04, N11.01, N12.01, N12.02
Groot dikkopje		N06.04, N12.02
Hooibeestje		**N07.01**, N11.01, N12.01, N12.02, N12.03
Kleine vuurvlinder		N12.01, N12.02
Sprinkhanen		
Heidesabelsprinkhaan		**N06.04**
Moerassprinkhaan		**N06.04**, N10.01, N10.02

Schavertje		**N07.01**
Veldkrekel	*Kwetsbaar*	**N07.01**
Libellen		
Bruine winterjuffer		N06.05
Koraaljuffer		N06.03, N06.05, **N06.06***
Sierlijke witsnuitibel	*Verdwenen uit Nederland*	N05.01, N05.02, N06.05
Venwitsnuitibel	*Kwetsbaar*	N06.03, **N06.06***

* Koraaljuffer en venwitsnuitlibel zijn direct rondom het ven met beheertype N06.06 waargenomen.

Hilversums Wasmeer

Behalve verschillende algemene soorten als gewone pantserjuffer, azuurwaterjuffer, watersnuffel en viervlek, werden ook de veel minder algemene venwitsnuitlibel en koraaljuffer waargenomen. Spectaculair was de vondst van een pas uitgeslopen mannetje sierlijke witsnuitlibel, hangend in de pitrus boven zijn larvenhuidje. Deze voorheen zeer zeldzame soort heeft zich in opnieuw gevestigd in Nederland en breidt zich sterk uit. De soort komt voor in laagveengebieden en gebufferde vennen met een rijke ondergedoken vegetatie. Het Hilversums Wasmeer voldoet niet aan die beschrijving. Daarom moet worden aangenomen dat dit individu een nakomeling is van een zwervend vrouwtje uit bijvoorbeeld het Vechtplassengebied.
Rondom het ven is moerassprinkhaan algemeen. In de natte heide aan de noordoostkant van het gebied komt heidesprinkhaan voor.
Het droge grasland aan de zuidwestkant is droog en zandig, met veel schapenzuring. Kleine vuurvlinder en hooibeestje zijn hier algemeen en er zit een kleine populatie veldkrekels.
Deze resultaten komen voor een groot deel overeen met die van de SNL monitoring in 2016. In 2016 werd opgemerkt dat het opvallend is dat de minder algemene venwitsnuitlibel hier algemeen voorkomt, terwijl de vrij algemene kenmerkende soorten koraaljuffer, noordse witsnuitlibel en tengere pantserjuffer ontbreken. In 2021 is wel koraaljuffer aangetroffen. Daarnaast is het aantal venwitsnuitlibellen afgenomen, er zijn slecht drie individuen waargenomen. Verder was in 2016 groentje aanwezig, terwijl deze in 2021 niet is aangetroffen. Mogelijk is deze door het vroege voorjaar in 2021 gemist bij de monitoring.

Laapersheide en Laapersveld

Op de Laapersheide komen typische insecten van droge heide en droog schraal grasland voor. Meest bijzonder is het voorkomen van schavertje, heidesabelsprinkhaan en er werd één zingende veldkrekel gehoord. Langs het wandelpad dat de heide van oost naar west doorkruist groeit een mooi bremstruweel waar veel foeragerende vlinders, wilde bijen en zweefvliegen op te vinden waren.
Het Laapersveld lijkt qua heidefauna veel op de Laapersheide. Kleine vuurvlinder en hooibeestje zijn de voornaamste dagvlinders. Opmerkelijk was de waarneming van een bruin blauwtje. Schavertje is op veel grazige plekken tussen de struikhei aanwezig. Deze resultaten komen overeen met die van de SNL monitoring in 2016.

7.1 Overige soorten

In de natte heide aan de noordoostkant van het Hilversums Wasmeer groeien klokjesgentianen. Twee soorten reptielen werden waargenomen: levendbarende hagedis op de takkenhopen die in de bosrand zijn gelegd en ringslang in de westelijke oever van het ven. Opvallend waren meerdere exemplaren blauw vliegend hert, hangend in pijpenstrootjepollen. In het pitrusveld was een vos aanwezig.
Op het Laapersveld werden levendbarende hagedis en zandhagedis waargenomen. In de bosranden van de Laapersheide groeit plaatselijk vrij veel hengel.

8 Cluster 13 Hoorneboeg

Cluster 13 bestaat uit de deelgebieden Hoogt van 't Kruis, Hoorneboegse Heide, Natuurbrug Hoorneboeg, Raabos, Zonneheide en Zwarte Berg. In 2021 zijn deelgebieden Hoorneboegse Heide en Raabos gekarteerd. De gebieden liggen onder de rook van Hilversum en ten noordoosten van Nieuw-Loosdrecht.

8.1 Flora

Voor de percelen met beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en N07.01 Droge heide is een florakartering uitgevoerd. Er zijn tijdens de kartering in totaal 21 SNL-meetsoorten aangetroffen, waarvan één soort kwalificerend is voor het beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en acht soorten voor beheertype N07.01 Droge heide (tabel 10). In vergelijking met de vorige kartering uit 2016 zijn er in 2021 grotere aantallen kruipbrem en stekelbrem aangetroffen. Het aandeel korstmossen lijkt wat te zijn afgenomen.

*Tabel 10. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Vaatplanten		
Borstelgras	*gevoelig*	**N07.01**
Buntgras		**N07.01**, N08.02
Duits viltkruid		N08.02, N11.01, N12.05
Dwergviltkruid		**N07.01**, N07.02, N08.04, N11.01, N12.05
Gele morgenster		N12.01, N12.03
Gewone margriet		N12.02
Grasklokje		N07.02, N12.03
Grondster	*kwetsbaar*	N06.04, **N07.01**, N10.01
Hazenpootje		N08.02
Heidespurrie		N07.02
Hengel		N15.01, N15.02
Klein vogelpootje		**N12.02**
Klein warkruid	*kwetsbaar*	**N07.01**, N08.04
Knoopkruid		N12.02
Kruipbrem	*kwetsbaar*	N06.04, **N07.01**, N08.04, N11.01
Muizenoor		N12.02
Stekelbrem	*gevoelig*	N01.02, N06.04, **N07.01**, N08.04
Tandjesgras		N07.02
Vroege haver		N07.02
Zandblauwtje		**N07.01**, N07.02, N11.01

De graslanden van het Raabos zijn allen nabij bebouwing gelegen en bestaan uit een matig voedselrijke tot schrale graslandvegetatie met soorten als klein vogelpootje, hazenpootje en zandblauwtje. Nabij de ingang van het meest noordelijke grasland is een grote groeiplaats van de invasieve exoot Japanse duizendknoop aangetroffen.

Het grootste gedeelte van de Hoorneboegse Heide bestaat uit een droge struikheidevegetatie met plaatselijk kleine eiken- en dennenbosjes en delen met stuifzand. Daarnaast zijn op een aantal locaties de invasieve exoten Japanse duizendknoop, late guldenroede, sneeuwbes en rimpelroos aangetroffen.

Figuur 16. Gewoon kraakloof.

Figuur 137. Bloeiende kruipbrem.

Figuur 18. Zandblauwtje bovenop een van de grafheuvels op de Hoorneboegse Heide.

8.2 Insecten

Voor de percelen met beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en N07.01 Droge heide is dit jaar naast de florakartering ook een insectenkartering uitgevoerd. Dit is een herhaling van de kartering uit 2016.

In totaal zijn er acht SNL-meetsoorten waargenomen, waarvan drie soorten kwalificerend zijn voor het beheertype N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland en vier soorten voor N07.01 Droge heide (tabel 11). Opmerkelijk is dat de landelijk kwetsbare veldkrekel in dit gebied zeer algemeen is. In vergelijking met 2016 zijn blauwvleugelsprinkhaan en bruine vuurvlinder nieuw waargenomen soorten. Schavertje is dit keer niet waargenomen, terwijl deze hier in 2016 algemeen voorkwam.

*Tabel 11. Waargenomen SNL-meetsoorten. SNL-beheertype **vet** gedrukt betekent dat de soort in het betreffende beheertype is waargenomen.*

Soort	*Rode Lijst*	SNL-beheertype waarvoor kwalificerend
Dagvlinders		
Bruin blauwtje	*Gevoelig*	N08.02, N08.04, N11.01, N12.01, **N12.02**
Bruin zandoogje		N12.01, N12.02
Bruine vuurvlinder	*Kwetsbaar*	**N07.01**, N10.01, N10.02, N11.01, N12.01, N12.02
Hooibeestje		**N07.01**, N11.01, N12.01, **N12.02**, N12.03
Kleine vuurvlinder		N12.01, **N12.02**
Sprinkhanen		
Blauwvleugelsprinkhaan		**N07.01**, N07.02, N08.02
Heidesabelsprinkhaan		N06.04
Veldkrekel	*Kwetsbaar*	**N07.01**

Figuur 19. Blauwvleugelsprinkhaan.

Figuur 20. Vrouwtje veldkrekel bij haar holletje.

8.3 Overige soorten

Tijdens een van de inventarisatierondes is op het fietspad langs de Kolhornseweg een doodgereden hazelworm aangetroffen.

Literatuur en websites

Aptroot, A., Herk, K. van & L. Sparrius. (2011). *Veldgids Korstmossen van duin, heide en stuifzand.* Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.

Bellmann, H., Roetschmann, F., Roesti, C. & A. Hochkirch. (2020). *Veldgids Sprinkhanen en Krekels van Europa.* KNNV Uitgeverij, Zeist.

BIJ12. (2018). *Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerken en Natura 2000/PAS.* Bij12, Utrecht.

Bos, F., Wasscher, M. & W. Reinboud. (2016). *Veldgids Libellen.* KNNV Uitgeverij, Zeist.

Dort, K. van, Buter, C. & B. Horvers. (2010). *Fotogids Mossen.* KNNV Uitgeverij, Zeist.

Dort, K. van, Buter, C. & P. van Wielink. (1998). *Veldgids Mossen.* KNNV Uitgeverij, Zeist.

Duistermaat, L. (2020). *Heukels' Fora van Nederland.* Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht.

Nationale Database Flora en Fauna. *Website.* Geraadpleegd via https://ndff-ecogrid.nl/uitvoerportaal/secure/index.zul

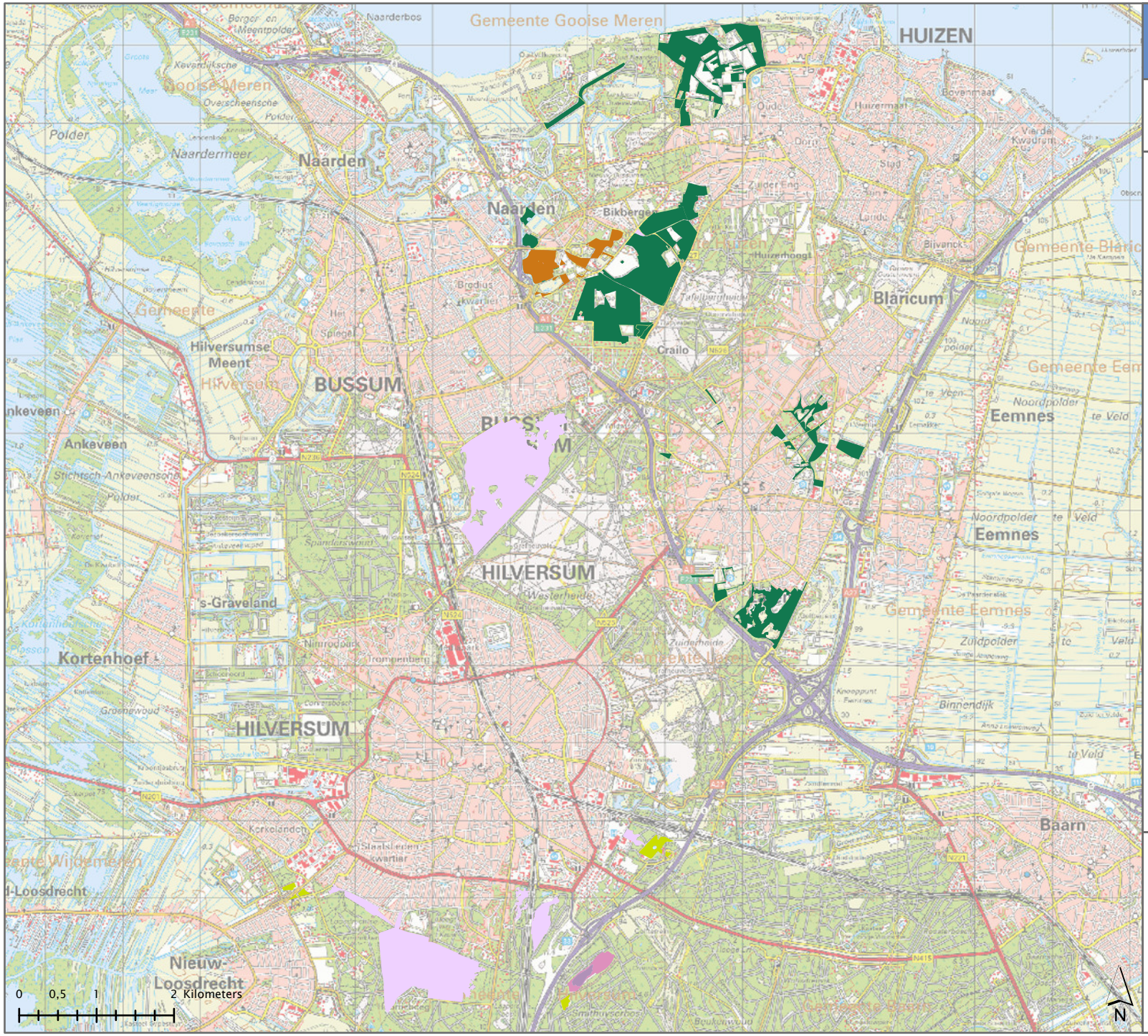
NDFF Verspreidingsatlas. *Website.* Geraadpleegd via verspreidingsatlas.nl

Waarneming.nl. *Website*. Geraadpleegd via https://waarneming.nl

Wynhoff, I., Swaay, C. van, Veling, K. & A. Vliegenthart. (2016). *Veldgids Dagvlinders.* De Vlinderstichting, KNNV Uitgeverij, Zeist.

Bijlage 1

Kaart geïnventariseerde gebieden 2021

Goois Natuurreservaat

Bijlage 1: geïnventariseerde gebieden SNL-monitoring 2021

Legenda

- N06.04 – Vochtige heide
- N06.06 – Zuur ven of hoogveenven
- N07.01 – Droge heide
- N12.02 – Kruiden- & faunarijk grasland
- N15.02 – Dennen-, eiken- & beukenbos
- N17.03 – Park- & stinzenbos

Bosgroep Midden Nederland

Datum:	14-1-2022
Auteur:	J. Thielemans
Lidnr.:	10564
Schaal (A4):	1:70.000
Ondergrond:	Copyright © 2022, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn.

Bijlage 2

Vegetatiekaarten

Bussumerheide

SNL-monitoring 2021
Vegetatiekartering
Droge heide

Legenda

- Eiken-dennenbos
- Dennenbos
- Droog grasland met gewoon struisgras en heischrale soorten
- Droog grasland met gewoon struisgras
- Droog grasland met gewoon struisgras/ Droge heide met heischrale soorten
- Droog grasland met gewoon struisgras en hazenpootje
- Matig voedselrijk grasland met Engels raaigras
- Soortenarme droge heide
- Droge heide met heischrale soorten
- Droge heide met heischrale soorten/ Droog grasland met gewoon struisgras en heischrale soorten
- Rompgemeenschap van pijpenstrootje
- Kapvlakte
- Parkeerplaats
- Open zand

Bosgroep Midden Nederland

Eigenaar:	Stichting Goois Natuurreservaat
Lidnummer:	10564
Provincie:	Noord-Holland
Datum:	21-10-2021
Auteur:	J. Thielemans
Schaal (A3):	1:7.500
Ondergrond:	Copyright © 2021, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn.

0 250 500 1.000 Meters

N

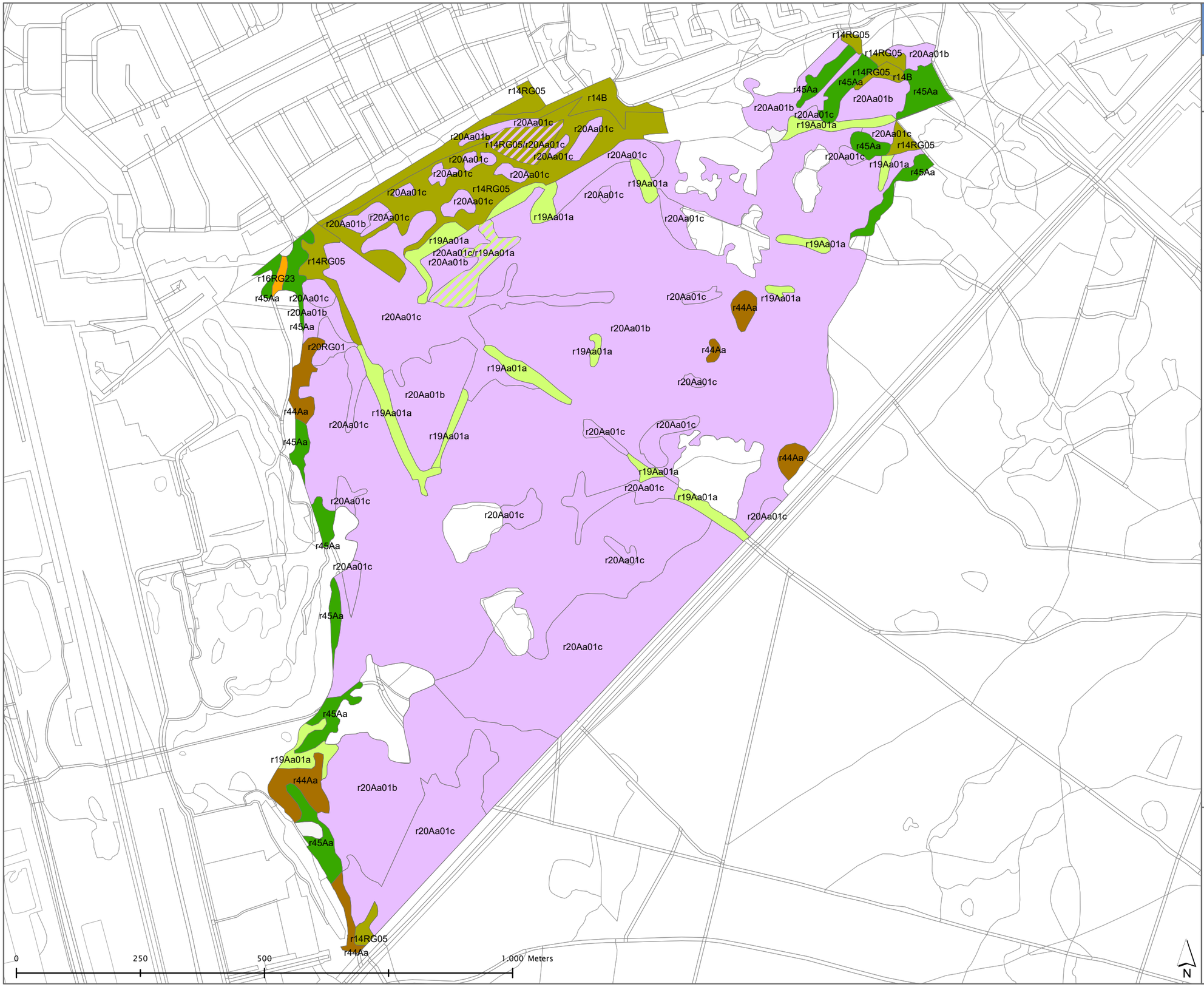
Bussumerheide

SNL-monitoring 2021
Vegetatiekartering
Droge heide

Legenda

- Droge heide
- Eiken- & Beukenbos (voedselarm)
- Heischraal grasland
- Matig voedselrijk grasland
- Naaldbossen
- Stuifzand & Droog grasland
- Overig

Gearceerde percelen is een combinatie van meerdere ecotopen

Bosgroep Midden Nederland

Eigenaar:	Stichting Goois Natuurreservaat
Lidnummer:	10564
Provincie:	Noord-Holland
Datum:	21-10-2021
Auteur:	J. Thielemans
Schaal (A3):	1:7.500
Ondergrond:	Copyright © 2021, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn.

Bijlage 3

Lokale vegetatietypologie

Bussumerheide 2021

Lokaal type code	Lokaal type naam	VVN code	Omschrijving	Soorten	Opnames
Bg	Gemengde bossen				
Bg1.1	Eiken-dennenbos	r45Aa	Gemengd bos met zomereik en grove den. T.o.v. Bn1.1 is grove den niet dominant.	Zomereik, grove den, ruwe berk, Amerikaanse vogelkers, beuk, sporkehout, wilde lijsterbes, Amerikaans krentenboompje, Amerikaanse eik, klimop, hulst, wilde kamperfoelie, taxus, pilzegge, bochtige smele, pijpenstrootje, braam, gewoon dikkopmos, gewoon gaffeltandmos, gesnaveld klauwtjesmos, heideklauwtjesmos, fijn laddermos, fraai haarmos	MI007, PvW005
Bn	Naaldbossen				
Bn1.1	Dennenbos	r44Aa	Naaldbos met grove den als dominante boomsoort.	Grove den, zomereik, Amerikaanse krentenboompje, wilde lijsterbes, sporkehout, klimop, hulst, Amerikaanse vogelkers, bochtige smele, gewone dophei, pijpenstrootje, braam, gewoon dikkopmos, gewoon gaffeltandmos, heideklauwtjesmos	MI010, PvW004, PvW010
Hd	Droge heides				
Hd1.1	Soortenarme droge heide	r20Aa01b	Negetief gekenmerkt. Vaak, naast struikhei en gewone dophei, alleen algemene soorten als pilzegge, pijpenstrootje, heideklauwtjesmos, gewoon gaffeltandmos, eventueel lage aantallen cladonia's (open rendiermos, bruin bekermos). Soms lokaal, op recent bewerkte delen in de heide, vrij hoge bedekkingen grijs kronkelsteeltje. Meestal is struikhei dominant, plaatselijk kan gewone dophei dat zijn, maar dan ontbreken vochtindicerende soorten.	Struikhei, gewone dophei, pijpenstrootje, pilzegge, liggend walstro, tandjesgras, gewoon struisgras, bochtige smele, grove den, zomereik, braam, wilde lijsterbes, heideklauwtjesmos, gewoon gaffeltandmos, bruin heidestaartje, bruin bekermos, open rendiermos, grijs kronkelsteeltje, bronsmos	MI001, MI002, MI006, MI009, PvW011
Hd1.2	Droge heide met heischrale soorten	r20Aa01c	Als Hd1.1 met ten minste twee soorten occasional, waarvan één vetgedrukte, van de volgende soorten: **tandjesgras, borstelgras, kruipbrem, stekelbrem**, zandhaarmos, tormentil, pilzegge, liggend walstro, fijn schapengras, muizenoor, gewoon biggenkruid, schapenzuring	Struikhei, gewone dophei, pijpenstrootje, pilzegge, stekelbrem, kruipbrem, tandjesgras, fijn schapengras, liggend walstro, muizenoor, gewoon biggenkruid, borstelgras, tormentil, schapenzuring, gewoon struisgras, klein vogelpootje, brem, bochtige smele, grove den, Amerikaanse vogelkers, braam, heideklauwtjesmos, gewoon gaffeltandmos, bruine heidestaartje, bruin bekermos, kopjes-bekermos, gevorkt heidestaartje, kronkelheidestaartje, grijs kronkelsteeltje, breekblaadje, gewoon purpersteeltje, gewoon haakmos, gewoon dikkopmos, bronsmos, zandhaarmos	MI003, MI004, MI012, PvW001, PvW002, PvW008
Hd9.1	Rompgemeenschap van pijpenstrootje	r20RG01	Pijpenstrootje bedekt meer dan 75%. Soortenarme rompgemeenschap.	Pijpenstrootje, struikhei, gewone dophei, heideklauwtjesmos, tormen	PvW009
Gd	Droge graslanden				
Gd1.1	Droog grasland met gewoon struisgras en heischrale soorten	r19Aa01a	Grassen bedekken meer dan dwergstruiken. Tandjesgras en/of borstelgras bedekken ten minste 10%, vaak meer. Andere heischrale soorten zijn vaak aanwezig (liggend walstro, fijn schapengras, gewoon biggenkruid, schapenzuring).	Tandjesgras, borstelgras, fijn schapengras, muizenoor, gewoon biggenkruid, tormentil, schapenzuring, gewoon struisgras, grasklokje, gewone veldbies, smalle weegbree, gewoon duizendblad, klein vogelpootje, bochtige smele, pijpenstrootje, struikhei, kruipbrem, heideklauwtjesmos, gewoon gaffeltandmos, grijs kronkelsteeltje, breekblaadje, gewoon purpersteeltje, zandhaarmos	MI011, MI014, PvW012, PvW013
Gd1.2	Droog grasland met gewoon struisgras	r14RG05	Negatief gekenmerkt t.o.v. andere Gd. Soortenarme vegetatie met gewoon struisgras dominant (>50% bedekking). Schrale kruiden als gewoon biggenkruid en schapenzuring hebben wel een hoge presentie. Gewoon haakmos is vaak in hoge bedekking aanwezig,	Gewoon struisgras, struikhei, pilzegge, fijn schapengras, muizenoor, gewoon biggenkruid, schapenzuring, vroege haver, kleine leeuwentand, gewone veldbies, smalle weegbree, ruige zegge, gewone hoornbloem, brem, bochtige smele, Jakobskruisbruid, heideklauwtjesmos, gewoon gaffeltandmos, gewoon purpersteeltje, gewon haakmos, gewoon dikkopmos, bronsmos	MI013, PvW003, PvW007
Gd1.3	Droog grasland met gewoon struisgras en hazenpootje	r14B	T.o.v. Gd1.1 ontbreken tandjesgras en borstelgras. T.o.v. andere Gd-typen is de aanwezigheid van hazenpootje onderscheidend, soms samen met viltganzerik. Gewoon haakmos en smalle weegbree zijn constante soorten (vaak in hoge bedekking).	Hazenpootje, viltganzerik, klein vogelpootje, gewoon struisgras, gewoon biggenkruid, schapenzuring, smalle weegbree, gewoon duizendblad, kropaar, gestreepte witbol, hoornbloem, braam, gewoon purpersteeltje, gewoon haakmos, bleek dikkopmos	MI005, MI008
Gm	Matig voedselrijke graslanden				
Gm1.1	Matig voedselrijk grasland met Engels raaigras	r16RG23	(Matig) voedselrijke grassen zijn dominant. Daarnaast weinig tot geen kruiden.	Engels raaigras, kropaar, gestreepte witbol, straatgras, rode klaver, vlasbekje, braam, grote brandnetel, gewoon struisgras, smalle weegbree	PvW006
P	Pioniervegetaties				
Po	Open zand	-	<5% vegetatie. Er kunnen plaatselijk kleine plukjes vegetatie aanwezig zijn.	Pijpenstrootje, bochtige smele, gewoon struisgras	-

Bijlage 4 Vegetatietabellen

Vegetatietabel - Bossen

Opnamenummer		7	19	10	18	24	
Referentie opname		MI007	PvW005	MI010	PvW006	PvW010	
Syntaxoncode Schaminée		r45Aa	r45Aa	r44Aa	r44Aa	r44Aa	
Syntaxoncode lokaal		Bg1.1	Bg1.1	Bn1.1	Bn1.1	Bn1.1	
Wetenschappelijke naam							Nederlandse naam
Soorten van Droge bossen op zandgronden							
Quercus robur	b1	4	4	2b			Zomereik
Pinus sylvestris	b1	2a	2a	4	5	5	Grove den
Amelanchier lamarckii	b1				+		Amerikaans krentenboompje
Betula pendula	b1		2a				Ruwe berk
Prunus serotina	b1		+				Amerikaanse vogelkers
Fagus sylvatica	s1	+					Beuk
Rhamnus frangula	s1	+					Sporkehout
Prunus serotina	s1	2b					Amerikaanse vogelkers
Sorbus aucuparia	s1	2a					Wilde lijsterbes
Amelanchier lamarckii	s1	2a					Amerikaans krentenboompje
Quercus rubra	s1	+					Amerikaanse eik
Sorbus aucuparia	kl	1	+	+	+	+	Wilde lijsterbes
Fagus sylvatica	kl	+					Beuk
Rhamnus frangula	kl	+		+	+		Sporkehout
Hedera helix	kl	r			r		Klimop
Ilex aquifolium	kl	1	+	+	+		Hulst
Lonicera periclymenum	kl	+					Wilde kamperfoelie
Prunus serotina	kl	2b	1	1		r	Amerikaanse vogelkers
Quercus robur	kl	+	+	+		+	Zomereik
Taxus baccata	kl	+					Taxus
Amelanchier lamarckii	kl	1			1		Amerikaans krentenboompje
Quercus rubra	kl	+					Amerikaanse eik
Pinus sylvestris	kl			+	+		Grove den
Overige soorten							
Betula pendula/pubescens	kl						Ruwe/Zachte berk
Brachythecium rutabulum	ml	+		+	1		Gewoon dikkopmos
Calluna vulgaris	kl						Struikhei
Carex pilulifera	kl	+					Pilzegge
Deschampsia flexuosa	kl	1	1	2a	1		Bochtige smele
Dicranum scoparium	ml		+	+			Gewoon gaffeltandmos
Erica tetralix	kl					1	Gewone dophei
Hypnum cupressiforme (excl. H. andoi)	ml	1					Gesnaveld klauwtjesmos
Hypnum jutlandicum	ml		1	1	2a	3	Heideklauwtjesmos
Kindbergia praelonga	ml	+					Fijn laddermos
Molinia caerulea	kl	1	+	+		2a	Pijpenstrootje
Polytrichum formosum	ml		1				Fraai haarmos
Rubus species	kl	1		+		+	Braam (G)

Vegetatietabel - Heide en grasland

Opnamenummer		23	1	2	6	9	25	3	4	12	15	16	22	11	14	26	27	13	17	21	5	8	20	
Referentie opname		PvW009	MI001	MI002	MI006	MI009	PvW011	MI003	MI004	MI012	PvW001	PvW002	PvW008	MI011	MI014	PvW012	PvW013	MI013	PvW003	PvW007	MI005	MI008	PvW006	
Syntaxoncode Schaminée		r20RG01	r20Aa01b	r20Aa01b	r20Aa01b	r20Aa01b	r20Aa01b	r20Aa01c	r20Aa01c	r20Aa01c	r20Aa01c	r20Aa01c	r20Aa01c	r19Aa01a	r19Aa01a	r19Aa01a	r19Aa01a	r14RG05	r14RG05	r14RG05	r14B	r14B	r16RG23	
Syntaxoncode lokaal		Hd9.1	Hd1.1	Hd1.1	Hd1.1	Hd1.1	Hd1.1	Hd1.2	Hd1.2	Hd1.2	Hd1.2	Hd1.2	Hd1.2	Gd1.1	Gd1.1	Gd1.1	Gd1.1	Gd1.2	Gd1.2	Gd1.2	Gd1.3	Gd1.3	Gm1.1	
Wetenschappelijke naam																								Nederlandse naam
Soorten van Droge heiden (*Caluna-ulicetea*)																								
Molinia caerulea	kl	5	2a	+	3	1	+	2b	+		+		3	+										Pijpenstrootje
Calluna vulgaris	kl	1	4	3	3	3	2b	3	2b	4	4	2b	2b	2a	2a	+	1		+					Struikhei
Erica tetralix	kl	2a	2a	2a	+	3	2b				2a		1											Gewone dophei
Carex pilulifera	kl		2a	+	+	+	1	+	+		1	1	1						+					Pilzegge
Hypnum jutlandicum	ml	4	4		5	4		2b	2b	3	4	4	4	2a	2b		2b	3	1					Heideklauwtjesmos
Dicranum scoparium	ml		2a		+	+		+	1		+	+			+				2a	+				Gewoon gaffeltandmos
Cladonia glauca	ml		+			+	+			+														Bruin heidestaartje
Cladonia grayi	ml		1			+	+	+		1	+													Bruin bekermos
Cladonia fimbriata	ml									+														Kopjes-bekermos
Cladonia furcata	ml									+														Gevorkt heidestaartje
Cladonia subulata	ml									1														Kronkelheidestaartje
Cladonia portentosa	ml						+																	Open rendiermos
Campylopus introflexus	ml			5		2a	4			2a	2b			+										Grijs kronkelsteeltje
Campylopus pyriformis	ml							+	+		+			+										Breekblaadje
Genista anglica	kl	r						+	2a	+	+		2a											Stekelbrem
Genista pilosa	kl									2a	+						+							Kruipbrem
Soorten van Droge graslanden (Koelerio-Corynephoretea) en Heischrale graslanden (*Nardetea*)																								
Danthonia decumbens	kl				+			2a	2a		1	1	1	3		3	4							Tandjesgras
Festuca filiformis	kl							+	1	2a	2a	1	1	2a		1	1		1					Fijn schapengras
Galium saxatile	kl			r				r				2a	2b											Liggend walstro
Hieracium pilosella	kl													2a					+					Muizenoor
Hypochaeris radicata	kl							r	2a	+		+		+	+		+	2a	1	1		+		Gewoon biggenkruid
Nardus stricta	kl										2b			2a	3									Borstelgras
Potentilla erecta	kl	+									1						1							Tormentil
Rumex acetosella	kl								1	+		1	+		+	1	+	+	1	2a	1	1		Schapenzuring
Agrostis capillaris	kl				+				2b	+		3		2a	3	4	3	5	4	4	5	4	1	Gewoon struisgras
Aira praecox	kl																		1					Vroege haver
Campanula rotundifolia	kl																1							Grasklokje
Ceratodon purpureus	ml								+					+		2a		+		2b		1		Gewoon purpersteeltje
Leontodon saxatilis	kl																			1				Kleine leeuwentand
Luzula campestris	kl															+				+				Gewone veldbies
Plantago lanceolata	kl															1	+			1	1	2b	1	Smalle weegbree
Achillea millefolium	kl															2a	1					2a		Gewoon duizendblad
Ornithopus perpusillus	kl									r						+					+			Klein vogelpootje
Potentilla argentea	kl																				+			Viltganzerik
Trifolium arvense	kl																				+	2b		Hazenpootje
Soorten van Matig voedselrijke graslanden uit de Weegbree-klasse (*Plantaginetea majoris*) en de Klasse van matig voedselrijke graslanden (M*olinio-Arrhenenatheretea*)																								
Carex hirta	kl																			1				Ruige zegge
Dactylis glomerata	kl																					+	+	Kropaar
Holcus lanatus	kl																					+	2b	Gestreepte witbol
Lolium perenne	kl																				+		4	Engels raaigras
Poa annua	kl																						1	Straatgras
Rhytidiadelphus squarrosus	ml								+									2a	4	3	5	5		Gewoon haakmos
Trifolium pratense	kl																						+	Rode klaver
Overige soorten																								
Brachythecium albicans	ml																					+		Bleek dikkopmos
Brachythecium rutabulum	ml											+							1					Gewoon dikkopmos
Cerastium fontanum s. vulgare	kl																		1					Gewone hoornbloem
Cerastium species	kl																					1		Hoornbloem (G)
Cytisus scoparius	kl	r								r		+							1					Brem
Deschampsia flexuosa	kl			+	2a			+	1	1	+	3	2a	+	2a		2b	2a		2b				Bochtige smele
Jacobaea vulgaris s. vulgaris	kl																		+					Jakobskruiskruid
Linaria vulgaris	kl																						1	Vlasbekje
Pinus sylvestris	kl			+		+	+	+																Grove den
Pleurozium schreberi	ml				+					2a										1				Bronsmos
Polytrichum juniperinum	ml								4	3				3										Zandhaarmos
Prunus serotina	kl											r												Amerikaanse vogelkers
Quercus robur	kl						r																	Zomereik
Rubus species	kl				+				+		+	+	+									+	+	Braam (G)
Sorbus aucuparia	kl				+																			Wilde lijsterbes
Urtica dioica	kl																						2a	Grote brandnetel

www.bosgroepen.nl

Leren in én over het Goois Natuurreservaat

Een visie op de uitvoering van natuureducatie, -voorlichting en beleving

Vastgesteld op 16 december 2021

Koester ons groene thuis

Goois Natuurreservaat

Inhoudsopgave

Samenvatting 4

1. Waarom is een educatievisie nodig? 6

1.1 Aanleiding 6

1.2 Doel van de educatievisie 7

1.3 Context 7

2. De educatievisie voor het Goois Natuurreservaat 8

2.1 Rol van het Goois Natuurreservaat 8

2.2 Centrale doelstelling 8

2.3 De vijf pijlers van de educatievisie 9

Pijler 1: Het verhaal van het Goois Natuurreservaat vertellen 9

Pijler 2: Aanbod voor jong en oud 10

Pijler 3: Kinderen en jongeren betrekken via onderwijs 11

Pijler 4: Het Goois Natuurreservaat als regisseur 11

Pijler 5: Educatieve infrastructuur 12

3. Kaders voor het Uitvoeringsprogramma Natuureducatie 13

3.1 Opzet van het uitvoeringsprogramma 13

3.2 Producten 13

3.3 Uitvoeringsprogramma in hoofdlijnen 14

3.4 Benodigde inzet van mensen en middelen 15

3.5 Mogelijke dekking van kosten 16

BIJLAGE: Verkenning naar kansen en mogelijkheden voor educatie 17

1. Beleidsplan GNR 17

2. Eerdere publicaties en notities 17

3. Overzicht bestaande initiatieven 18

4. Kansen en aanbevelingen bij de bestaande initiatieven 21
5. Intern onderzoek 22
6. Geraadpleegde bronnen 23

Samenvatting

Natuureducatie is van belang om mensen kennis te laten maken met natuur en draagt bij aan de bewustwording van de waarde en kwetsbaarheid ervan. De basis hiervoor ligt bij de jeugd omdat de kinderen van nu de natuurbeschermers van de toekomst zijn.

Natuurbeschermers en liefhebbers hebben, vrijwel zonder uitzondering, in hun jonge jaren ervaringen opgedaan in de natuur die maakten dat zij zich met hart en ziel sterk maken voor natuurbehoud. Het Goois Natuurreservaat wil daarom naast alle andere doelgroepen vooral ook kinderen welkom heten in haar gebieden om hen de natuur te laten ervaren en beleven.

Deze educatievisie beschrijft wat het Goois Natuurreservaat wil bereiken met natuureducatie en wat daarvoor nodig is. Het is een toekomstbeeld waarmee kaders worden gegeven voor de ontwikkeling van educatieve activiteiten. Voorafgaand aan het opstellen van deze visie is een verkenning uitgevoerd naar kansen en mogelijkheden voor educatie binnen het Goois Natuurreservaat, gekoppeld aan werksessies met medewerkers. De resultaten van deze verkenning zijn in de bijlage opgenomen.

De educatieve visie is vervolgens uitgewerkt in een 'Uitvoeringsprogramma Natuureducatie Goois Natuurreservaat' dat bestaat uit een samenhangend pakket van activiteiten waar we als organisatie mee aan de slag kunnen gaan.
Dit uitvoeringsprogramma is als apart document bijgevoegd.

Als centrale doelstelling heeft het Goois Natuurreservaat voor ogen dat alle jeugd in het Gooi tussen 4 en 18 jaar via een educatieprogramma unieke natuurervaringen opdoet in de gebieden van het Goois Natuurreservaat. Daarnaast wil het GNR ook voor volwassen bezoekers een aantal specifieke activiteiten aanbieden, met name in aansluiting op actuele ontwikkelingen. Door deze ervaringen en activiteiten wil het GNR bereiken dat deze doelgroepen het verhaal van de Gooise natuur leren kennen, een band opbouwen met de natuur in hun eigen omgeving en het belang inzien van natuurbescherming.

De centrale doelstelling is vertaald naar 5 pijlers die er voor zorgen dat we bewuste keuzes maken en het uitvoeringsprogramma zo organiseren dat het effect maximaal is met een relatief geringe inzet van onze medewerkers. De beschikbare capaciteit van mensen die binnen de organisatie tijd hebben om zich met educatie bezig te houden is namelijk een belangrijke beperkende factor. Dit vraagt om het efficiënt en effectief inzetten van beschikbare mensen en gerichte samenwerking met andere partijen.

Pijler 1
Pijler 1 betreft het eigen verhaal van het Goois Natuurreservaat, waarbij we specifieke thema's onderscheiden die de waarde van het Goois Natuurreservaat benadrukken.

Pijler 2
Pijler 2 legt de nadruk op onze gastheerfunctie door het aanbieden en faciliteren van een evenwichtig aanbod.

Pijler3
Pijler 3 stelt kinderen en jongeren centraal via het onderwijs. In samenwerking met de scholen uit het basis- en voortgezet onderwijs wordt een doorgaande leerlijn opgezet voor de leeftijdsgroepen van 4 tot en met 18 jaar zodat een natuurervaring niet op zich staat, en docenten hiermee verder kunnen gaan in de klas.

Pijler 4
Pijler 4 richt zich op het inzetten op de rol van regisseur voor alle activiteiten die in en over onze natuur verzorgd worden door anderen, met name voor de doelgroep volwassenen. Hier liggen kansen om deze activiteiten meer zichtbaar te maken en beter op elkaar aan te laten sluiten.

Pijler 5
Pijler 5 richt zich op de infrastructuur waar het uitvoeringsprogramma gebruik van maakt. We hebben tal van goede educatieve hotspots waarvandaan educatieve programma's kunnen starten.

Voor het opzetten, ontwikkelen en implementeren van het voorgestelde uitvoeringsprogramma wordt een projectbudget vrijgemaakt om tijdelijk extra expertise, materialen en middelen in te kunnen zetten op het gebied van educatie en ontwikkeling voor de duur van 3 jaar. Het uitvoeringsprogramma wordt vanaf 2022 gefaseerd opgezet zodat we tussendoor kunnen evalueren en bijstellen als dit nodig is. Het streven is om het uitvoeringsprogramma eind 2024 gereed en geïmplementeerd te hebben.

1. Waarom is een educatievisie nodig?

1.1 Aanleiding

Natuureducatie is van belang om mensen kennis te laten maken met natuur en zich bewust te worden van de waarde en kwetsbaarheid ervan. Draagvlak voor behoud en bescherming van de natuur in het Gooi kan door educatieve activiteiten worden vergroot. De basis hiervoor ligt bij de jeugd. Helaas blijkt dat kinderen steeds minder buiten komen en zich hierdoor minder interesseren voor natuur (zie bijlage, § 6 'Geraadpleegde bronnen'). Dat is een ontwikkeling die ook de toekomstige bescherming van natuur in gevaar kan brengen omdat de kinderen van nu de natuurbeschermers van de toekomst zijn.

Onderzoek toont aan dat indringende natuurervaringen op jonge leeftijd leiden tot een sterkere verbinding met de natuur op latere leeftijd en duurzaam gedrag stimuleren.

Kinderen die veel buitenspelen in de natuur zijn gezonder en gelukkiger. Kinderen die zonder toezicht in de natuur spelen, zijn creatiever, zelfstandiger en ze durven meer dan andere leeftijdsgenootjes. Maar de natuur is voor veel kinderen ver weg, letterlijk en figuurlijk. Het Goois Natuurreservaat wil daarom naast alle andere doelgroepen vooral ook kinderen en jongeren welkom heten in haar gebieden zodat zij de natuur dichtbij huis kunnen beleven.

Dat is op zichzelf niet nieuw. Het Goois Natuurreservaat heeft al tientallen jaren aandacht voor educatie. Alleen is dit onvoldoende gestructureerd en georganiseerd om alle doelgroepen goed te kunnen bereiken. Er ontbreekt een visie op hoe we de educatie willen vormgeven in een concreet uitvoeringsprogramma waarmee we de educatieve activiteiten ook voor de lange termijn kunnen borgen. Daarbij willen we meer samenhang aanbrengen in de verschillende activiteiten zodat de natuureducatie beter aansluit bij de verschillende doelgroepen, waaronder het veranderende onderwijsveld. Daarin willen we vernieuwend zijn door een doorgaande leerlijn aan te bieden voor alle leeftijdsgroepen van 4 tot en met 18 jaar zodat de natuuractiviteiten niet op zich staan, maar voortbouwen op eerdere natuurervaringen in het Goois Natuurreservaat. Ook vinden we het van belang dat deelname aan de activiteiten laagdrempelig is.

1.2 Doel van de educatievisie

Het doel van de educatievisie is om te beschrijven wat het Goois Natuurreservaat wil bereiken met natuureducatie en wat daarvoor nodig is. Het is een toekomstbeeld waarmee een koers wordt bepaald waarop kan worden teruggegrepen bij de ontwikkeling van educatieve activiteiten. De educatievisie geeft inzicht in de voor het Goois Natuurreservaat relevante onderwerpen, doelgroepen en de wijze waarop educatie wordt ingevuld.

De educatievisie schetst de contouren voor een uitvoeringsprogramma waarin alle relevante educatieve activiteiten in en over het Goois Natuurreservaat aan bod komen (zowel door het Goois Natuurreservaat zelf georganiseerd als door andere partijen). Hierbij wordt ook inzichtelijk welke rol het Goois Natuurreservaat wil nemen en waarbij hulp en inzet van derden, waaronder vrijwilligers, noodzakelijk is. Tot slot geeft de educatievisie inzicht in de kosten en benodigde personele inzet om de ontwikkeling en uitvoering van het gehele programma mogelijk te maken.

1.3 Context

Er is door het Goois Natuurreservaat een verkenning gedaan naar kansen en mogelijkheden voor educatie. Daarnaast is ook een vragenlijst afgenomen onder de medewerkers en zijn er een aantal werksessies met hen gehouden. Deze documenten en de werksessies vormen de context voor deze educatievisie. De verkenning van deze documenten en werksessies is als bijlage bij deze visie opgenomen (BIJLAGE: 'Verkenning naar kansen en mogelijkheden voor educatie').

Het ***Beleidsplan 2020-2023*** beschrijft waarom natuureducatie belangrijk is en benoemt kernthema's die bij natuurervaringen en buitenactiviteiten centraal zouden moeten staan.In het onderdeel profilering en draagvlak wordt aangegeven:

- Door middel van gerichte natuur- en erfgoededucatie willen we de inwoners van het Gooi actiever betrekken bij ons werk en bewuster maken van de schoonheid, waarde en kwetsbaarheid van het Goois Natuurreservaat.
- Door middel van educatie willen we interesse voor de natuur aanwakkeren en de bijzondere waarden van onze gebieden op het gebied van natuur, landschap en cultuurhistorie over brengen aan jong en oud.

Ons beheer is gericht op het samenspel van natuur, landschap met de archeologische en cultuurhistorische elementen die daarin aanwezig zijn. Het GNR wil dit op een goede manier uitvoeren, zichtbaar en 'beleefbaar' maken. Relevante thema's en inhouden uit het beleidsplan voor natuureducatie zijn:

- Behoud en bevordering biodiversiteit
- Behoud en ontwikkeling van het karakteristieke Gooise landschap
- Ecologische verbindingen
- Illusielandschap
- Aardkundige waarden
- Archeologische en cultuurhistorische elementen en patronen
- Het voor bezoekers toegankelijk en aantrekkelijk inrichten van de terreinen

De notitie ***Leren van de Gooise Natuur*** uit 2014 analyseert de educatieve aanpak van Goois Natuurreservaat. Geadviseerd wordt om het Goois Natuurreservaat vertrekpunt te laten zijn bij alle educatie en om de bestaande locaties zoals de schaapskooi, 't Laer en de Infoschuur 't Gooi beter te benutten. Voor de toekomst worden kansen gezien in samenwerking met andere organisaties (bv. op gebied van kunst, erfgoed en media) en allianties met scholen die zich exclusief natuurgericht willen profileren (zie bijlage, § 2 'Eerdere publicaties en notities').

Het educatieprogramma ***De toekomst van de Gooise Natuur*** gaat vooral in op groepsverblijf 't Laer als belangrijke basislocatie. De opzet is gebaseerd op behoeftenonderzoek bij scholen in de regio en gesprekken met externe partijen. Centraal staat het beleven van topervaringen in de Gooise natuur, voor kinderen in school- of gezinsverband (zie bijlage, § 2 'Eerdere publicaties en notities').

Bovenstaande rapportages hebben mede vanwege de herbouwplannen van het groepsverblijf nog niet geleid tot een concreet vervolg. Met deze educatievisie en het daarbij behorende 'Uitvoeringsprogramma Natuureducatie Goois Natuurreservaat' wordt hieraan invulling gegeven.

2. De educatievisie voor het Goois Natuurreservaat

2.1 Rol van het Goois Natuurreservaat

Het Goois Natuurreservaat kan en wil als de natuurbeschermer in 't Gooi een rol van betekenis spelen bij educatie over de Gooise natuur. De verbondenheid van mensen met natuur, landschap en erfgoed in hun omgeving bepaalt in grote mate de waardering ervoor en de bereidheid om het te behouden, te steunen en te koesteren. Door het verhaal van de Gooise natuur te vertellen, mensen de natuur te laten beleven en te laten zien wat we doen, wil het GNR bijdragen aan de betrokkenheid bij en draagvlak voor het beschermen en beheren van onze kwetsbare natuur. Naast toezicht en handhaving, moet je als natuurbeheerder juist inzetten op educatie omdat je dan "aan de voorkant" mensen bij de natuur betrekt. De basis hiervoor ligt bij de jeugd, als natuurbeschermers van de toekomst.

De kracht van het Goois Natuurreservaat ligt in de voor inwoners altijd nabije natuurgebieden en het unieke en gevarieerde landschap met onze educatieve locaties zoals speelbos, schaapskooi, groepsverblijf 't Laer en Infoschuur 't Gooi. De boswachters, vele vrijwilligers, en samenwerking met groene organisaties en (educatieve) partners maken het Goois Natuurreservaat tot een hoofdrolspeler bij het aanbieden, coördineren en faciliteren van educatieve activiteiten.

2.2 Centrale doelstelling

De verkenning van educatie binnen het Goois Natuurreservaat, die is beschreven in de bijlage, geeft inzicht in de kansen en verbeterpunten om tot een samenhangend uitvoeringsprogramma voor natuureducatie te komen. Op basis van deze verkenning komen we tot de volgende centrale doelstelling voor de educatievisie:

"Het Goois Natuurreservaat heeft als doelstelling dat alle jeugd in het Gooi tussen 4 en 18 jaar via een educatieprogramma unieke natuurervaringen opdoet in de gebieden van het Goois Natuurreservaat. Daarnaast wil het GNR ook voor volwassen bezoekers een aantal specifieke activiteiten aanbieden, met name in aansluiting op actuele ontwikkelingen. Door deze ervaringen en activiteiten wil het GNR bereiken dat deze doelgroepen het verhaal van de Gooise natuur leren kennen, een band opbouwen met de natuur in hun eigen omgeving en het belang inzien van natuurbescherming."

3. De vijf pijlers van de educatievisie

De centrale doelstelling is vertaald naar 5 pijlers die de basis vormen voor het bijbehorende uitvoeringsprogramma natuureducatie. De pijlers zorgen ervoor dat we bewuste keuzes maken en het programma zo organiseren dat het effect maximaal is met een relatief geringe inzet van onze medewerkers. De beschikbare capaciteit van mensen die binnen de organisatie tijd hebben om zich met educatie bezig te houden is namelijk een belangrijke beperkende factor. Dit vraagt om het efficiënt en effectief inzetten van beschikbare mensen en gerichte samenwerking met andere partijen.

Pijler 1: Het verhaal van het Goois Natuurreservaat vertellen

Het Goois Natuurreservaat wil haar bezoekers betrekken bij haar werk als natuurbeschermer. Het is fantastisch om te zien dat onze natuur enorm veel plezier, ontspanning en verwondering brengt. Dat moeten we koesteren. Daarnaast is het belangrijk om bezoekers mee te nemen in ons beheerwerk en het unieke karakter van het Gooi. Om structuur aan te brengen in de educatieve activiteiten en om het unieke karakter van het Goois Natuurreservaat uit te dragen worden vijf kernthema's onderscheiden:

- Archeologie en erfgoed
- Biodiversiteit (flora en fauna)
- Ecologische verbindingen (belang ontsnipperen, klimaat, migratie)
- Landschap (bos, heide, engen en bijbehorende landschapselementen)
- Natuurbeleving

Tijdens een activiteit komt één van de kernthema's aan bod, of worden meerdere kernthema's behandeld. Derden die in het Goois Natuurreservaat activiteiten organiseren wordt gevraagd om aan te sluiten bij deze thema's, zodat een herkenbare boodschap ontstaat.

Het centrale verhaal van het GNR wordt momenteel ook verwoord in een speciale GNR-uitgave. Dit boekje over de waarden van het GNR wordt in ons jubileumjaar gelanceerd en vormt een goede inhoudelijke basis voor de verdere uitwerking van het uitvoeringsprogramma. Bovendien is het een fijn naslagwerk voor alle betrokkenen die de bijbehorende educatieve activiteit gaan uitvoeren zoals onze eigen medewerkers, vrijwilligers, educatieve partners in het Gooi, leerkrachten en docenten.

Als je een verhaal vertelt gaat het niet alleen om de inhoud, maar ook om de vorm en hoe je het verhaal vertelt. Naast het thema maken we ook een bewuste keuze voor een didactische werkvorm. Afhankelijk van doel en doelgroep en in afstemming met de doelgroep.

- Beleven en ontdekken
- Onderzoeken
- Aan de slag in de natuur
- Informeren en verdiepen

Bij de keuze voor de werkvorm wordt gekeken naar de leeftijdsgroep. Bij jonge kinderen staat beleving en verwondering centraal, gaandeweg gaan kinderen steeds meer ontdekken en ervaren. Naarmate kinderen ouder worden, worden onderzoeksvaardigheden belangrijker. Inzichten ontwikkelen zich en ook het vermogen om verbanden en samenhang te zien. Het gaat niet alleen om kennis, veel groepen vinden het ook leuk om actief bezig te zijn in de natuur en zo hun steentje bij te dragen aan natuurbeheer, vandaar dat we deze werkvorm aanbieden. Daarnaast zijn er groepen die juist meer kennis en verdieping willen, bijvoorbeeld in de vorm van een specialistische lezing. Hierbij kan gedacht worden aan studenten.

Pijler 2: Aanbod voor jong en oud

Om bij te dragen aan de betrokkenheid bij en draagvlak voor het beschermen en beheren van onze kwetsbare natuur is de doelgroep inwoners van het Gooi en bezoekers uit de omgeving van belang. Door structureel educatie uit te voeren en mogelijk te maken, stelt het Goois Natuurreservaat zich nadrukkelijk op als gastheer van de Gooise natuur en verbindt zich zo op een positieve manier met de samenleving. Daarvoor willen we regelmatig en verspreid door het gebied activiteiten aanbieden die aantrekkelijk zijn voor jong en oud. Dat kan één activiteit zijn die leuk is voor zowel kinderen als volwassenen, zoals een bezoek aan de schaapskooi. Maar er zijn ook activiteiten nodig voor specifieke doel- en leeftijdsgroepen zoals een kleuterwandeling gericht op beleving of een specialistische lezing voor volwassenen die al veel voorkennis hebben.

Omdat er al veel activiteiten worden georganiseerd voor verschillende doelgroepen ligt de focus niet op het organiseren van meer activiteiten, maar op het aanbieden van een evenwichtig aanbod aan activiteiten en het regisseren daarvan. Zo kan het Goois Natuurreservaat specialistische educatie over bijvoorbeeld heide- en bosbeheer, archeologie of

over specifieke flora en fauna faciliteren. De beheervisie en de beheerplannen geven tal van onderwerpen waarover bovengemiddelde geïnteresseerden meer willen weten. Afhankelijk van het onderwerp zal het door GNR-medewerkers of derden worden aangeboden. Hiervoor is afstemming tussen educatieve partners en het Goois Natuurreservaat van belang zoals ook wordt beschreven bij pijler 4 Het Goois Natuurreservaat als regisseur.

Pijler 3: Kinderen en jongeren betrekken via onderwijs

Uit de verkenning blijkt dat de jeugd een belangrijke doelgroep voor educatie is. Extra aandacht voor de jeugd (via school en gezinnen) als doelgroep voor educatie dient meerdere doelen. Kinderen zijn de gebruikers en beslissers van de toekomst. Om de Gooise natuur veilig te kunnen stellen voor toekomstige generaties, is het belangrijk dat kinderen en zich verbonden voelen met de natuur en het de moeite waard vinden die te beschermen. Het is daarnaast tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend dat de jeugd tijd in de natuur doorbrengt. Terwijl uit onderzoek blijkt dat de natuur juist bij kan dragen aan een positieve fysieke, mentale en sociale ontwikkeling van kinderen (zie bijlage, § 6 'Geraadpleegde bronnen').

Het programma van activiteiten moet ervoor zorgen dat opgroeiende kinderen meerdere keren een op hun leeftijd toegesneden ervaring opdoen in de Gooise natuur. Dit kan het Goois Natuurreservaat onmogelijk alleen doen. Daarom wordt samenwerking gezocht met scholen, waarbij lespakketten en activiteiten worden ontwikkeld met een doorgaande leerlijn. Zo kan elk kind tijdens de basis en middelbare schooltijd een aantal keren in contact komen met de Gooise natuur. Gestreefd wordt naar 4 - 6 momenten verspreid over lagere en middelbare school (4 BO en 2 VO), waarbij telkens verschillende locaties worden bezocht. Bij deze natuurervaringen wordt lesmateriaal ontwikkeld dat scholen kunnen gebruiken bij de voorbereiding en verwerking van hun activiteit in het Goois Natuurreservaat.

Een belangrijke rol zal bij de scholen zelf te komen te liggen, om de inspanning van het Goois Natuurreservaat behapbaar te houden. Naast een aantal specifieke programma's waarbij de educatief medewerker of boswachter van het Goois Natuurreservaat een rol speelt, zullen we ook een aantal programma's ontwikkelen en aanbieden die bestaan uit een "doe-het-zelf-pakket" voor scholen. Bovendien gaan we ook samenwerken met educatieve partners om deze ambitie waar te maken. Bij het ontwikkelen van lesmateriaal voor de scholen, maken we waar mogelijk gebruik van bestaand educatiemateriaal dat we kunnen actualiseren en vertalen naar het Gooise landschap.

GNR wil ook stimuleren dat jongeren zelfstandig of met hulp van docenten natuuronderzoek doen, een spreekbeurt of een werkstuk maken. Daarvoor willen we informatiepakketten ontwikkelen die via een apart jongerenportal op de GNR-site beschikbaar kunnen worden gesteld.

Pijler 4: Het Goois Natuurreservaat als regisseur

In het ruim 2800 hectare tellende Goois Natuurreservaat worden verschillende activiteiten georganiseerd door groene educatieve partners. Denk daarbij aan IVN, Stichting Omgevingseducatie, AWN Naerdincklant, Vrienden van het Gooi, Natuurwijs, Museum Hofland, Geopark, Heuvelrug en de vogelwerkgroep. Het uitvoeringsprogramma dat het Goois Natuurreservaat gaat opzetten moet hierbij goed aansluiten.

Het Goois Natuurreservaat wil een coördinerende en regisserende rol op zich nemen door het opstarten van een structureel educatie-overleg met deze partners waarmee we al goede contacten hebben, onder andere via ons gezamenlijk gebruik van de Infoschuur.

Er liggen kansen voor meer gerichte samenwerking en promotie waarvan zowel het Goois Natuurreservaat als de partners kunnen profiteren. Er zijn mogelijkheden om de activiteiten inhoudelijk beter op elkaar te laten aansluiten en te spreiden over het jaar. Daarnaast kan de zichtbaarheid van de activiteiten worden verbeterd door betere communicatie naar potentiële deelnemers. Nu worden activiteiten in onze natuurgebieden via verschillende kanalen aangekondigd, is er geen samenhang en zijn we als GNR niet herkenbaar. Door deze activiteiten bijvoorbeeld in een 'Gooise Natuuragenda' op de GNR-website te plaatsen, ook als ze door andere partijen worden georganiseerd, zijn de activiteiten veel toegankelijker bij het publiek, én het Goois Natuurreservaat profileert zich als gastheer van de Gooise natuur.

Pijler 5: Educatieve infrastructuur

Het Goois Natuurreservaat heeft een infrastructuur van educatieve locaties die verspreid liggen door de natuurterreinen in het Gooi. De Schaapskooi Blaricum, de Oude Loods in Huizen, de Infoschuur 't Gooi, 't Laer, groepsverblijf voor veldwerk en natuureducatie en het daarnaast gelegen speelbos worden al jaren goed gebruikt en zijn vertrekpunt voor activiteiten. Het is zinvol en logisch om educatieve activiteiten voor scholen te koppelen aan deze educatieve locaties. Zo bezoeken opgroeiende kinderen alle locaties een keer met telkens een nieuw passend thema.

We willen deze educatieve infrastructuur geschikt houden of maken voor de educatieve doelen en hebben de ambitie om nieuwe locaties te ontwikkelen.

Voor de bestaande locaties betekent dit dat onderhoud en beheer wordt voortgezet en dat het groepsverblijf 't Laer wordt vernieuwd. De plannen hiervoor zijn in een vergevorderd stadium. Hiermee creëren we een groter bereik en meer educatieve mogelijkheden doordat we een dag- en meerdaags verblijf in de Gooise natuur kunnen aanbieden.

Een nieuwe educatieve locatie is het speelbos in Huizen. Ook hiervoor zijn vergevorderde plannen. Onderzocht wordt of de Schaapskooi Laren ook een educatieve functie kan krijgen.

De 'Oude Loods' in Huizen met keuken, ontvangstruimte en gereedschap magazijn die een aantal jaren geleden is gerenoveerd en vergroot is een goede uitvalsbasis voor excursies en 'handen uit de mouwen' activiteiten.

Educatieve infrastructuur is ook te beschouwen als het op orde zijn van de benodigde mensen en middelen. Het betekent dat er na de projecttermijn van 3 jaar, als het uitvoeringsprogramma is gerealiseerd, een structureel budget moet zijn voor materialen, middelen en scholing. Zodat we onze medewerkers en de vrijwilligers goed kunnen toerusten om educatieve activiteiten uit te kunnen voeren. We willen blijvend investeren in een stabiele groep enthousiaste en geschoolde vrijwilligers en een goed netwerk met groene partners in het Gooi. Alleen dan kunnen we onze educatieve ambities blijvend waarmaken.

3. Kaders voor het Uitvoeringsprogramma Natuureducatie

3.1 Opzet van het uitvoeringsprogramma

Op basis van de verkenning (zie bijlage) en de in hoofdstuk 2 beschreven visie is een uitvoeringsprogramma natuureducatie opgesteld met een beschrijving van 23 producten die invulling geven aan de vijf pijlers van de educatievisie, een globale planning en stappenplan.

In deze paragraaf wordt een korte schets gegeven van het uitvoeringsprogramma. Het daadwerkelijke document 'Uitvoeringsprogramma Natuureducatie Goois Natuurreservaat' is als afzonderlijke notitie bijgevoegd. Met dit document heeft de werkorganisatie praktische handvatten om aan de slag te gaan met de ontwikkeling en implementatie van natuureducatie in en over het Goois Natuurreservaat.

Bij de opstelling van het uitvoeringsprogramma is bewust gekeken naar een spreiding en opbouw van de verschillende kernthema's en werkvormen, passend bij de doelgroep. Er is op een rijtje gezet wat er al eerder is ontwikkeld om te kijken of dit nog bruikbaar is, zodat sommige producten alleen geactualiseerd hoeven te worden (zie bijlage, § 3 'Overzicht bestaande initiatieven). Bij elk product is aangegeven of het om een bestaand onderdeel gaat, of het nog aangepast moet worden, en of het om een nieuw product gaat.

Bij de samenstelling van het pakket is rekening gehouden met de haalbaarheid voor een kleine organisatie als het Goois Natuurreservaat. Het bestaat daarom uit begeleide onderdelen en doe-het-zelf-pakketten. De begeleide onderdelen worden deels door onszelf uitgevoerd en deels door vrijwilligers en andere externe partijen in ons netwerk. GNR vervult de regierol en zorgen voor een goede samenhang en opbouw in het aanbod. Bovendien is het daarmee duidelijk dat het gaat om educatie in en over het Goois natuurreservaat.

Vanaf 2022 wordt het programma gefaseerd in uitvoering gebracht met een looptijd van 3 jaar zodat we tussendoor kunnen evalueren en bijstellen als dit nodig is. Daarmee kunnen we stap voor stap de werkorganisatie mee nemen in de uitvoering. Het streven is om het uitvoeringsprogramma eind 2024 gereed en geïmplementeerd te hebben.

3.2 Producten

De te ontwikkelen producten zijn:

- ***Doe het zelf pakketten***, waarmee mensen zelfstandig in een gebied op verkenning gaan, vaak in de vorm van een boekje of kaart.
- ***Lespakketten voor scholen***, waarmee docenten met hun klas buiten aan de slag kunnen.
- ***Informatie op de website*** van Goois Natuurreservaat voor verschillende doelgroepen, onder andere voor het maken van werkstukken en spreekbeurten of het doen van veldonderzoek.
- ***Excursies***, waarbij iemand van of namens Goois Natuurreservaat buiten vertelt over één of meerdere thema's, waaronder excursies voorafgaand aan beheermaatregelen.
- ***Activiteiten in de natuur*** onder begeleiding door Goois Natuurreservaat of een partner zoals een fietstocht of werkdag.
- ***Lezingen***, waarbij iemand van of namens Goois Natuurreservaat binnen vertelt over één of meerdere thema's, waaronder lezingen voorafgaand aan beheermaatregelen.
- Een ***overzicht van activiteiten*** in de vorm van de 'Gooise Natuuragenda' die gemakkelijk te vinden is via internet.
- ***Projecten*** ten behoeve van natuureducatie die na besluitvorming in het bestuur van Goois Natuurreservaat kunnen worden opgestart, die door de projectorganisatie van Goois Natuurreservaat worden uitgevoerd.

3.3 Uitvoeringsprogramma in hoofdlijnen

In onderstaande tabel wordt een totaaloverzicht gegeven van het uitvoeringsprogramma. Het uitgebreide uitvoeringsprogramma is beschreven in een apart document. Hierin staat voor elk product zo concreet mogelijk aangegeven is wat het doel is, welk thema en werkvorm centraal staan, voor welke doelgroep het bedoeld is, wie het ontwikkelt, en welke partijen betrokken zijn.

Educatief Uitvoeringsprogramma									
		Archeologie en erfgoed	Biodiversiteit	Ecologische verbindingen	Landschap	Natuurbeleving			
nr.	onderdeel	Kernthema's pijler 1					doelgroep	product	status
Pijler 1: Het verhaal van Gooi's Natuurreservaat vertellen									
1	Jubileumuitgave 'Waarden Gooi's Natuurreservaat'	■	■	■	■	■	volwassenen	Boekje	nieuw
Pijler 2: Gevarieerd aanbod voor jong en oud									
2	Excursies en activiteiten bij schaapskooi Blaricum		■			■	gezinnen	Excursie of activiteit	bestaand
3	Excursies en activiteiten bij Infoschuur	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Excursie of lezing	bestaand
4	Excursies in natuurverbindingen en terreinen		■	■		■	gezinnen/volwassenen	Excusie	bestaand
5	Georganiseerde activiteiten in de natuur	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Activiteit met toelichting/begeleiding	bestaand
6	Wandel- en fietsroutes	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Boekje	actualiseren
7	Excursies op aanvraag	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Excursie en/of lezing	actualiseren
8a	Natuur beleef en ontdekpakket, speelbos 't Laer		■			■	gezinnen	Doe het zelf pakket	nieuw
8b	Natuur beleef en ontdekpakket, speelbos Sijsjesberg		■			■	gezinnen	Doe het zelf pakket	nieuw
9	Kleuterwandeling Spanderswoud/Schaapskooi Blaricum				■	■	gezinnen	Doe het zelf pakket	actualiseren
Pijler 3: Kinderen en jongeren betrekken via onderwijs									
10	Speelbos 't Laer					■	groep 1-2 (4-6 jaar)	Spelervaring in de natuur	bestaand
11a	Natuur ontdekpakket, speelbos 't Laer		■			■	groep 3-4 (6-8 jaar)	Doe het zelf pakket	nieuw
11b	Natuur ontdekpakket, speelbos Sijsjesberg		■			■	groep 3-4 (6-8 jaar)	Doe het zelf pakket	nieuw
12	Buitenactiviteit 'Het geheim van de grafheuvels'	■			■		groep 5-6 (9-10 jaar)	Lespakket en buitenactiviteit	actualiseren
13	Thema-excursies vanaf de infoschuur		■	■		■	groep 5-6 (9-10 jaar)	Excursie	nieuw
14	Programma 'Ontdek de Gooise Heide'	■	■		■	■	groep 7-8 (11-12 jaar)	Lespakket en buitenactiviteit	bestaand
15	Op stap met de boswachter nabij de school	■	■	■	■	■	docenten BO	Excursie	nieuw
16	Werkstuk- en spreekbeurtpakket	■	■	■	■	■	groep 5-8 (9-12 jaar)	Informatie op GNR website	nieuw
17	Excursie natuurverbindingen bij infoschuur		■	■			12 tot 15 jaar	Lespakket, presentatie en excursie	actualiseren
18	Natuur- en landschapsbeheer		■			■	12 tot 17 jaar	Activiteit met toelichting/begeleiding	nieuw
19	Veldonderzoek	■	■	■	■	■	12 tot 17 jaar	Ontwikkelen onderzoeksopdrachten	nieuw
Pijler 4: Het Gooi's Natuurreservaat als regisseur									
20	Educatief netwerk in het Gooi	■	■	■	■	■	alle doelgroepen	Gooise Natuuragenda op website	nieuw
21	Lesmateriaal ontsluiten via website GNR	■	■	■	■	■	docenten BO en VO	Begeleidend lesmateriaal op website	nieuw
Pijler 5: Educatieve infrastructuur									
22	Enthousiaste en geschoolde vrijwilligersgroep	■	■	■	■	■	vrijwilligers	Werven en trainen vrijwilligers	bestaand
23	Vernieuwen groepsverblijf 't Laer	■	■	■	■	■	12+	Project	bestaand
24	Realiseren speelbos Huizen					■	4 tot 10 jaar	Project	bestaand
Ambitie voor de lange termijn									
a	Junior natuurbeschermerschap	■	■	■	■	■	4 tot 8 jaar/ gezin	Krant en activiteiten	nieuw
b	Natuur ontdekkaart met 50 must-see plekken	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Kaart	nieuw
c	Cursus Veldbiologie voor docenten		■				docenten BO en VO	4 excursies en boekje	nieuw
d	Cursus Veldbiologie voor jongeren		■				10 tot 20 jaar	4 excursies en boekje	nieuw
e	Educatiefunctie schaapskooi Laren	■	■	■	■	■	gezinnen/volwassenen	Project	actualiseren

Daarnaast is in dit document een planningsopzet opgenomen voor een 3-jarig ontwikkeltraject, zodat het programma stap voor stap kan worden opgebouwd.

Het uitvoeringsprogramma moet worden gezien als een flexibel groeimodel.
De coördinator natuureducatie van het Goois Natuurreservaat gebruikt dit document als leidraad en past het jaarlijks aan als nieuwe inzichten hiertoe aanleiding geven.

3.4 Benodigde inzet van mensen en middelen

In deze paragraaf wordt aangegeven welke inzet en menskracht structureel beschikbaar is in de werkorganisatie voor het uitvoeren van de educatieve activiteiten. Daarbij gaan we uit van een uitvoeringsprogramma dat ontwikkeld en geïmplementeerd is.

Deze uren vormen een uitgangspunt voor de planning. Als we niet uitkomen met de planning, kunnen we 3 dingen doen: een maximaal aantal groepen per activiteit aangeven (vol = vol), minder activiteiten aanbieden, en/of gericht derden inzetten die meehelpen om onze activiteiten te verzorgen. Dit kunnen geschoolde vrijwilligers zijn, bijvoorbeeld via het IVN, of betaalde krachten die we voor een bepaalde activiteit inhuren, bijvoorbeeld via Stichting Omgevingseducatie.

Als basis zijn de volgende personen beschikbaar binnen het Goois natuurreservaat:

Coördinator educatie; beschikbaar 0,5 fte op jaarbasis (is 760 uur), 570 uur coördinatie, 190 uur uitvoering (30 activiteiten)

Deze persoon is verantwoordelijk voor het aansturen van het uitvoeringsprogramma, het maken van de jaarlijkse planning, het maken van afspraken met de interne collega's, vrijwilligers en externe partners, zorgdragen dat de educatieve activiteiten worden ontwikkeld en geactualiseerd met hulp van derden conform het 'Uitvoeringsprogramma Natuureducatie Goois Natuurreservaat' en zorgdragen dat de uitvoerders van de educatieve activiteiten worden getraind. En tot slot afstemming met de doelgroepen indien nodig. Ook zal deze medewerker incidenteel zelf activiteiten verzorgen.

Boswachters; beschikbaar voor gemiddeld 48 activiteiten per jaar (288 uur)

We hebben momenteel 4 boswachters die ieder gemiddeld 12 educatieve activiteiten per jaar kunnen verzorgen, naast hun reguliere taken op het gebied van beheer, voorlichting en toezicht en handhaving. Dat houdt in dat er totaal 48 activiteiten aan uitvoering van de boswachters beschikbaar is (ervan uitgaande dat de voorbereiding en uitvoering van een activiteit

gemiddeld genomen 6 uur in beslag neemt, komt je totaal op 288 uur). Indien nodig, en bij specifieke aanvragen, kunnen de regiobeheerders ook af en toe bijspringen. Op basis van een jaarplanning bekijkt de coördinator educatie wie welke activiteiten kan doen. Als dit na verloop van tijd gaat lopen, en de boswachters meer ervaring krijgen en dit minder tijd gaat kosten, kunnen er mogelijk meer activiteiten per boswachter ingepland worden.

Medewerkers beleid; beschikbaar voor gemiddeld 12 activiteiten per jaar (72 uur)
Naast hun reguliere taken op het gebied van beleid, belangenbehartiging en projecten kunnen deze twee medewerkers ingezet worden voor activiteiten op maat, bijvoorbeeld gekoppeld aan een bepaald project of gericht op een speciale aanvraag of doelgroep. Op jaarbasis zal dit gaan om gemiddeld 6 activiteiten per persoon (ervan uitgaande dat de voorbereiding en uitvoering van een activiteit gemiddeld genomen 6 uur in beslag neemt, komt je totaal op 72 uur).

Vrijwilligers; beschikbaar 20 mensen met ieder 20 uur voor de uitvoering: totaal 70 activiteiten
Via het IVN werken we samen met een groepje enthousiaste vrijwilligers die schoolactiviteiten verzorgen én actief zijn bij de zondagmiddagmiddag-activiteiten voor gezinnen bij de Schaapskooi. Het gaat daarbij om circa 20 vrijwilligers die tot nu toe voor de activiteit 'Ontdek de Gooise heide én de zondagmiddagen bij de Schaapskooi Blaricum (2 natuurgidsen van 14:00 tot 16:00) totaal voor 400 uur per jaar ingezet kunnen worden, uitgaande van gemiddeld 6 uur per activiteit (voorbereiding/uitvoering), kom je op zo'n 70 activiteiten per jaar die de coördinator educatie kan inplannen. Wel wordt er van ons verwacht dat we hen actief bij het uitvoeringsprogramma betrekken en inzetten op gerichte training en dat we indien nodig actief gaan werven om de groep groot genoeg te houden.

Structureel budget: € 15.000
Binnen de exploitatiebegroting zal, nadat het uitvoeringsprogramma is geïmplementeerd, door herschikking van middelen binnen de exploitatiebegroting een structureel budget van € 15.000 worden vrijgemaakt om de structurele kosten van de geïmplementeerde educatievisie te dekken. Denk aan kosten voor PR en Communicatie, waaronder het gericht benaderen van scholen, kosten om incidenteel extra educatieve uren te kunnen inhuren, kosten voor het bijhouden en vormgeven van lesmaterialen, kosten voor training en scholing van de uitvoerders, waaronder de vrijwilligers.

Incidenteel projectbudget: €150.000
Het opzetten, ontwikkelen en implementeren van het voorgestelde uitvoeringsprogramma kan echter niet alleen met de reguliere uren en middelen worden uitgevoerd, zoals hierboven beschreven. Daarvoor hebben we een projectbudget nodig om tijdelijk extra expertise, materialen en middelen in te kunnen zetten op het gebied van educatie en ontwikkeling voor de duur van 3 jaar. Dit zal in nauw overleg met de coördinator educatie worden ingezet. We kiezen bewust voor een stapsgewijze opzet. Op die manier kan de benodigde inzet die eventueel ook van andere collega's gevraagd wordt binnen de reguliere inzet gepland worden. Bovendien hebben we dan gedurende het proces de tijd om te monitoren hoe het gaat, en kunnen we bijstellen als dit nodig is.

Om deze projectaanpak mogelijk te maken, wordt een financieringsaanvraag opgesteld om eenmalig een projectbudget van €150.000 beschikbaar te stellen voor de duur van 3 jaar voor de ontwikkeling en implementatie van het uitvoeringsprogramma.

3.5 Mogelijke dekking van kosten

Geschikte partijen en fondsen die we gaan benaderen om (onderdelen voor) het uitvoeringsprogramma natuureducatie te realiseren zijn:

- Stichting Steun Gooise Natuurreservaat (garantstelling)
- Fonds NME
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Rabobank
- Lakeland Foundation
- Fonds voor Cultuurparticipatie
- Vrienden van het Gooi
- Vogelwerkgroep
- Rotary
- Lions
- Kiwanis

Bijlage: Verkenning naar kansen en mogelijkheden voor educatie

Het Goois Natuurreservaat heeft al sinds tientallen jaren aandacht voor educatie. In het verleden vooral uitgevoerd door boswachters en later uitgebreid met (school)activiteiten bij de schaapskooi, inrichting van een speelbos, 't Laer, *groepsverblijf voor veldwerk en natuureducatie*, en samenwerking met partners als IVN Gooi.

Om te onderzoeken hoe educatie een structurele plek kan krijgen binnen het Goois Natuurreservaat is gekeken naar de uitgangspunten in het beleidsplan van het GNR en zijn bestaande educatieve initiatieven in en om het GNR onder de loep genomen. Daarnaast is binnen de eigen organisatie onderzocht hoe medewerkers met educatie aan de slag willen en kunnen gaan. Om hier inzicht in te krijgen heeft Omgevingseducatie Gooi, Vecht en Eemstreek een online vragenlijst voor de medewerkers samengesteld waarin naar voren kwam wat er mogelijk is, welke belangen er zijn, welke doelgroepen het meest relevant zijn en welke keuzes er gemaakt moeten worden. De uitkomsten van deze vragenlijst zijn vervolgens besproken met een groep medewerkers.

1. Beleidsplan GNR

In het beleidsplan 2020-2023 geeft GNR al op verschillende manieren aan welke visie de organisatie heeft op educatie. Het gebiedsbeheer is gericht op het samenspel van natuur, landschap, de archeologische en cultuurhistorische elementen die daarin aanwezig zijn. GNR wil dit op een goede manier beheren, zichtbaar en 'beleefbaar' maken.

In het onderdeel profilering en draagvlak wordt aangegeven: *"Doormiddel van gerichte natuur- en erfgoededucatie en door de inwoners van het Gooi actiever te betrekken bij ons werk, willen we de inwoners van het Gooi én het brede publiek bewuster maken van de schoonheid, de waarde en de kwetsbaarheid van het Goois Natuurreservaat."*

"Door middel van educatie proberen we liefde voor de natuur en voor de bijzondere waarden in onze gebieden over te brengen aan jong en oud. Hiermee proberen we bewustzijn te creëren van de schoonheid, maar ook van de kwetsbaarheid van de natuur, het landschap en van cultuurhistorische elementen."

De beheerdoelen uit het beleidsplan 2020-2023 kunnen vertaald worden in educatieve activiteiten, waarbij natuurervaringen en buitenactiviteiten centraal staan. Thema's en inhouden uit het beleidsplan die in aanmerking komen, zijn:

- Behoud en bevordering biodiversiteit
- Behoud en ontwikkeling van het karakteristieke Gooise landschap
- Ecologische verbindingen
- Illusielandschap
- Aardkundige waarden
- Archeologische en cultuurhistorische elementen en patronen
- Het voor bezoekers toegankelijk en aantrekkelijk inrichten van de terreinen

2. Eerdere publicaties en notities

In 2014 is de notitie 'Leren van de Gooise Natuur" opgesteld naar aanleiding van een vraag van de klankbordgroep GNR over educatie. De notitie beschrijft de situatie per augustus 2014 en geeft aanbevelingen voor de toekomst voor concrete activiteiten. De belangrijkste bevindingen waren toen dat de gebieden van het GNR vertrekpunt moeten zijn van alle educatie, dat de bestaande locaties en middelen beter benut moeten worden en meer continuïteit verdienen. Voor de toekomst werden kansen gezien in samenwerking met andere organisaties (bv. op gebied van kunst, erfgoed en media) en allianties met scholen die exclusief natuurgericht willen profileren.

Als geslaagde middelen werden genoemd:
- Lesbrieven voor scholen
- Aanbod via internet aanbieden
- Kennis aanleveren voor websites van samenwerkende organisaties
- Bezoeken van de boswachter aan de scholen (vraaggericht)
- Ontvangst van groepen bij de schaapskooi en 't Laer met ondersteuning van lesbrieven (aanbodgericht)
- Onder begeleiding kinderen laten werken/onderzoeken in de natuurgebieden van GNR

In 2016 is in "De toekomst van de Gooise natuur" een overkoepelend educatieprogramma beschreven met groepsverblijf 't Laer als belangrijke basislocatie. De opzet is gebaseerd op behoeftenonderzoek bij scholen in de regio en gesprekken met externe partijen. Centraal staat het beleven van topervaringen in de Gooise natuur, voor kinderen in school- of gezinsverband vanuit natuur-op-stap-punten in de hele regio.

Beide notities hebben niet geleid tot een vervolg in de vorm van een concreet uitvoeringsplan. Daar willen we met behulp van deze notitie verandering in brengen.

Daarnaast zijn m.b.t. (de toekomst van) 't Laer diverse verkenningen beschreven en is in 2020 door GNR voor 't Laer een toekomstplan ingediend bij de Postcodeloterij met als kernboodschap: "Kinderen uit de stad intensief kennis laten maken met de natuur, zodat zij de natuurbeschermers van morgen worden. Dat is het doel van 't Laer, groepsverblijf voor natuureducatie midden in de natuur tussen Hilversum en Laren. Door het sterk verouderde gebouw compleet te herbouwen, wil het Goois Natuurreservaat een klimaat neutrale en aansprekende nieuwe accommodatie realiseren met een vernieuwend educatief aanbod voor een brede doelgroep."

3. Overzicht bestaande initiatieven

Hieronder worden de huidige educatieve activiteiten in en over het GNR kort beschreven. Daarbij is met een letteraanduiding aangegeven in hoeverre de activiteiten aandacht besteden aan de volgende kernthema's:
- Archeologie en erfgoed **(A)**
- Biodiversiteit (flora en fauna) **(B)**
- Ecologische verbindingen (ontsnipperen, klimaat, migratie) **(E)**
- Landschap (bos, heide, engen en bijbehorende landschapselementen) **(L)**
- Natuurbeleving **(N)**

Activiteiten onder de vlag van GNR

1. Ontdek de Gooise Heide **(A, B, L, N)**
   - *Lesprogramma voor groep 7/8 BO, herontwikkeld in 2019*
   - *Op de Blaricummerheide en in de klas*
   - *Coördinatie door Omgevingseducatie, in opdracht van het GNR*
   - *Uitvoering door werkgroep jeugd van IVN Gooi*

2. Natuurbrugexcursie **(A, B, E, L)**
   - *Lesprogramma voor de onderbouw VO, ontwikkeld in 2005, als onderdeel van breed onderwijsprogramma ' Actie Zebrapad'*
   - *GNR verzorgt informatie/presentatie in de Infoschuur*
   - *Omgevingseducatie ondersteunt de school bij een educatief (veldwerk)programma op maat.*

3. Speelbos 't Laer **(L, N)**
   - *Natuurbeleving met educatieve elementen voor kinderen van 4-12 jaar*
   - *Bij 't Laer, vrij toegankelijk*
   - *Coördinatie en onderhoud door GNR, m.b.v. vrijwilligers*

4. Kleuterwandeling Spanderswoud en Schaapskooi **(N)**
   - *"Doe-het-zelf" educatieve wandeling voor kinderen van 4-6 jaar met hun ouders*
   - *In het Spanderswoud en rondom de Schaapskooi, doepakketjes te bestellen bij de webwinkel.*
   - *Coördinatie en onderhoud door GNR*

5. Activiteiten en evenementen bij de Schaapskooi **(A, B, L, N)**
   - *Elke zondagmiddag tussen 14.00 en 16.00 activiteiten voor gezinnen onder begeleiding van IVN-natuurgidsen*
   - *Schaapscheerdersfeest, paasevenement, Halloween voor kinderen van 4-12 jaar met hun ouders*
   - *Coördinatie en uitvoering GNR en IVN-vrijwilligers*

6. Activiteiten voor bezoekers **(A, B, E, L, N)**
   - *"Doe het zelf" wandel- en fietsroutes, o.a. Erfgooierswandeling, Goylant te voet en Goylant per fiets, en Voetstappenpad.*
   - *Excursies (Laarder Wasmeer en Faunatunnel Monnikenberg) uitgevoerd door IVN*

7. Activiteiten op aanvraag **(A, B, E, L, N)**
   - *Voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs, algemeen publiek/groepen en bedrijven*
   - *Voorlichting, lezing, excursie of werken in de natuur*
   - *In de klas, op locatie of in gebieden van GNR*
   - *Coördinatie en uitvoering door GNR*

Activiteiten door andere organisaties

8. Erfgooiers, Boeren in het Gooi **(A, L)**
   - *Lesprogramma voor basisonderwijs groep 5-6 met gastles vanuit Stichting Oude landbouwgewassen (SOLL) en excursie naar de molen in Laren, kaartmateriaal van GNR*
   - *Opzet en uitvoering gesponsord door st. Stad en Lande van Gooiland*
   - *Coördinatie en uitvoering: Omgevingseducatie i.s.m. SOLL*

9. Natuurwijs Bosuitjes **(N)**
   - *Natuurbeleving in de buurt van de school voor basisonderwijs groep 1-8 (GNR-natuurgebied of park)*
   - *Uitvoering door stichting Natuurwijs, gelieerd aan Staatsbosbeheer*
   - *Coördinatie door Omgevingseducatie, sponsoring door de Vrienden van het Gooi*

10. Natuureducatie bij 't Laer (IVN Gooi) **(B, L, N)**
    - *Natuureducatie voor basisscholen groep 1-8, in kader van schoolprojecten of werkweken, op aanvraag*
    - *Uitvoering door de IVN-natuurgidsen, werkgroep jeugd*

11. Scharrelkids **(N)**
    - *Activiteiten voor ouders en kinderen, georganiseerd door IVN Gooi*
    - *In aansluiting op een landelijk programma van IVN Nederland*

12. Het geheim van de grafheuvels **(A, L)**
    - *Project erfgoededucatie in aansluiting op het onderwijsthema jagers en boeren voor groep 5-6 basisonderwijs*
    - *Bezoek grafheuvels (met grafritueel door Sjamaan) en Geologisch Museum Hofland (vuur maken en opgraving)*
    - *Uitvoering door Omgevingseducatie en Bureau Natuurlijkheden*

13. Archeoloog in de klas **(A)**
    - *Gastles door vrijwilligers AWN Naerdincklant, groep 1-8 basisonderwijs*

14. Week van de Erfgooier **(A, L)**
    - *Jaarlijkse activiteitenweek rondom thema erfgooiers op initiatief van St. Stad en Lande van Gooiland*
    - *Diverse activiteiten, organisaties en doelgroepen*

15. "Gooiologie" cursus **(A, L)**
    - *Thematische leergangen voor inwoners en speciale groepen*
    - *Georganiseerd vanuit Tussen Vecht en Eem, i.s.m. diverse organisaties en historische kringen in de regio, ook GNR*

16. Educatieve wandelingen en workshops **(A, B, E, L, N)**
    - *Doelgroep: volwassenen*
    - *Uitvoering door IVN Gooi, Vrienden van het Gooi, Vogelwerkgroep Gooi, natuurfotograaf voor fotoworkshops*

4. Kansen en aanbevelingen bij de bestaande initiatieven

Als je de hoeveelheid activiteiten ziet, die door het GNR, en door organisaties buiten het GNR worden verzorgd in de Gooise natuur, zit de uitdaging er in eerste instantie niet zozeer in om nieuwe activiteiten aan te bieden, maar wel om te kijken of er een goede gezamenlijke educatieve lijn in het aanbod kan worden aangebracht voor verschillende doelgroepen. Die kunnen we dan gezamenlijk promoten en aanbieden.

Het overzicht van bestaande activiteiten laat zien dat alle kernthema's aan bod komen. Daarnaast worden alle doelgroepen bediend: van kinderen via school, via gezinnen tot volwassen bezoekers.

Opvallend is dat het GNR slechts twee vaste producten biedt voor scholen: het schaapskooi-programma 'Ontdek de Gooise heide' voor groep 7 van het basisonderwijs en de natuurbrugexcursie voor het voortgezet onderwijs. Het eerste programma is sinds schooljaar 2019-2020 up-to-date en het tweede programma met als basis de natuurbrugexcursie heeft dringend een update nodig. in de periode 2006-2012 heeft Omgevingseducatie het schoolbreed programma 'Actie Zebrapad' ontwikkeld en met scholen uitgevoerd i.s.m. GNR. Alleen de natuurbrugexcursie is hier nog, als geslaagde activiteit, van over en wordt jaarlijks door 4 middelbare scholen geboekt (160 leerlingen).

GNR biedt een aantal 'doe-het-zelf' activiteiten aan waaronder het speelbos, kleuterwandelingen (met bijbehorend doepakket) en wandel- en fietsroutes voor volwassenen. Deze zijn gewild en dragen bij aan de ontdekking en beleving van onze gebieden. Wel hebben een aantal van deze boekjes en pakketjes een update nodig.

Natuurbeheer is nu nog geen educatief product, het wordt wel door onze GNR-vrijwilligers uitgevoerd. Zij krijgen instructie en uitleg door de boswachters en zijn betrokken bij een specifiek gebed. Vanuit het voortgezet onderwijs is er vraag naar "doen en beleven in de natuur" en natuurbeheer zou hiervoor een mogelijke invulling zijn. Vanwege beperkte menskracht is dit tot nu toe slechts beperkt gehonoreerd. Deze mogelijkheden gaan we verder onderzoeken, mogelijk met hulp van onze vrijwilligers.

De inzet van boswachters zou voor alle doelgroepen een interessante en zinvolle toevoeging zijn: ze inspireren en kunnen belangrijke inhoudelijke en actuele informatie overdragen. Het is dus van

belang om hen een duidelijkere rol en taak te geven in ieder geval in een aantal activiteiten. Daarvoor is een jaarlijkse activiteitenplanning noodzakelijk zodat duidelijk is welke inzet nodig en mogelijk is. Uitvoering vanuit GNR-locaties, gekoppeld aan gebieden, zorgt voor duidelijke profilering van GNR als afzender.

GNR biedt nauwelijks begeleide wandelingen en excursies aan onder eigen vlag. Er worden door derden (waaronder IVN en VVG) echter talloze wandelingen, fietstochten en excursies aangeboden in de Gooise natuur. Daarvoor is het Infoschuur-gebruikersoverleg een goede ingang. Er worden nu zonder afstemming diverse wandelingen in gebieden georganiseerd, waarbij GNR zelf niet of nauwelijks in beeld is. Onderlinge afstemming m.b.t. inhoud, organisatie en promotie zou een mooie start kunnen zijn van een samenhangend programma voor bezoekers.

Dit geldt ook voor andere doelgroepen. Hier liggen kansen voor meer samenwerking en afstemming waardoor educatie efficiënt vorm kan krijgen, als kleine organisatie kunnen we immers niet alle educatie voor eigen rekening nemen. Voor de doelgroep gezinnen is ondersteuning van/samenwerking met IVN bij het uitvoeren van (meer) scharrelkids-activiteiten en een Scharrelkids-cursus voor ouders een goede mogelijkheid om tot een groter bereik bij deze doelgroep te komen. Het samenstellen en promoten van een GNR-educatieprogramma voor de basisschool en het voortgezet onderwijs in samenwerking met Omgevingseducatie en andere educatieve organisaties kan leiden tot een groter bereik bij de doelgroep onderwijs.

5. Intern onderzoek

Door 25 GNR-medewerkers is een online vragenlijst ingevuld over educatie. Daarbij vond 92% van de respondenten dat educatie een belangrijke taak is van GNR. Vervolgens vond 75% dat educatie moet gaan over kennis van de natuurgebieden, en 88% dat educatie moet bijdragen aan begrip voor en betrokkenheid bij de werkzaamheden van GNR. Vervolgens zijn de uitkomsten verder uitgewerkt en besproken in een werksessie met een groep medewerkers. Daarbij zijn de volgende aandachtspunten en aanbevelingen naar voren gekomen:

Overzicht en inzicht

Het GNR kan veel meer naar buiten treden met (een selectie van) de educatieve activiteiten die nu al plaatsvinden in en over de Gooise natuur.

De huidige educatie- en publieksactiviteiten blijven doorgang vinden totdat het vernieuwde uitvoeringsprogramma natuureducatie is vastgesteld.

Bouwstenen groeimodel educatieprogramma

GNR wil via een educatieprogramma het verhaal vertellen van de Gooise natuur. Vanuit een educatieve lijn kunnen keuzes worden gemaakt voor activiteiten die bij dit verhaal aansluiten.

Kernthema's waar educatie over zou moeten gaan zijn: archeologie en erfgoed, biodiversiteit, ecologische verbindingen, landschap en natuurbeleving.

Voornaamste doelgroepen waar aandacht naar uit zou moeten gaan zijn: kinderen (4-12 jaar, via scholen), gezinnen en bezoekers (recreanten).

De educatieve lijn bestaat uit bouwstenen en is een groeimodel. Vanuit een eerste basisopzet kan worden bekeken of er bouwstenen missen, of moeten worden (door)ontwikkeld, al dan niet samen met samenwerkingspartners. Er is bijvoorbeeld gesproken over een spreekbeurtpakket en een intern informatiepakket als voorbereiding voor het houden van lezingen. Er is de wens uitgesproken dat er, naast vaste bouwstenen, ook ruimte moet blijven om flexibel te kunnen inspelen op educatievragen vanuit de samenleving.

In de educatiesessie is ook gesproken over de locaties en via welke kanalen educatie kinderen kan bereiken. Waarbij 't Laer, de Infoschuur en de Schaapskooi Blaricum logische plaatsen zijn om een educatieve activiteit te starten.

Samenwerkingsplan

Er is aangegeven dat taakuren voor educatie bij boswachters gewenst zijn. Maar ook is aangegeven dat GNR niet alles zelf kan doen. Binnen de vast te stellen educatieve lijn is daarom voor de verschillende educatieve activiteiten samenwerking nodig in ontwikkeling en uitvoering, het liefst met lokale partners. De organisaties die in eerste instantie geschikt zijn om mee te werken aan een inhoudelijk sterk educatieprogramma zijn: IVN, Omgevingseducatie, AWN Naerdincklant, Vrienden van het Gooi, Natuurwijs, Museum Hofland. Geopark, Heuvelrug en VWG. Dit is ook het moment om keuzes te maken: wat wil en kan GNR zelf uitvoeren. In samenwerking met IVN kan bijvoorbeeld een cursus worden ontwikkeld om de educatieve bekwaamheid van de boswachters te vergroten als zij zelf ook met schoolgroepen op stap gaan. Of de volledige IVN-natuurgidsencursus volgen.

Regie

Een aandachtspunt is dat (vrijwilligers)organisaties die in het veld educatie- en publieks-activiteiten uitvoeren, dezelfde boodschap uitdragen (hetzelfde verhaal vertellen). Het zou goed zijn als het GNR en deze organisaties met elkaar afstemmen. Het GNR moet hierin meer de regierol gaan pakken. Daarbij is er onderscheid te maken in educatie waarbij GNR zelf afzender is en die onder de paraplu van GNR plaatsvinden, en educatie door derden in de gebieden van GNR. Het gebruikersoverleg van de Infoschuur 't Gooi is een goede ingang om tot een goede afstemming te komen en dekt al het grootste deel van de organisaties die actief zijn in de GNR-gebieden.

Coördinatie in de organisatie

Het inbedden en coördineren van de educatieve lijn kan door de coördinator educatie worden opgepakt. Zodra de basisactiviteiten zijn vastgesteld, moet de uitvoering daarvan gecoördineerd en gepromoot worden, en de programmaonderdelen moeten waar nodig uitgebreid en aangepast worden. Voor de uitvoering kan de coördinator gebruik maken van de inzet van boswachters, andere GNR-medewerkers en derden. Voor de verdere ontwikkeling kan de coördinator waar nodig externe ondersteuning inzetten op basis van het vastgestelde uitvoeringsprogramma.

6. Geraadpleegde bronnen

Effecten van natuureducatie

Uit onderzoek (Hoe duurzaam is NME, Veldwerk Nederland en Universiteit Utrecht, 2006) blijkt dat Natuur- en Milieueducatie op basisscholen een duidelijk positief effect heeft op latere houding en gedrag ten opzichte van natuur en milieu, en - in mindere mate - op kennis over deze onderwerpen. Buitenactiviteiten hebben hierbij het grootste effect. Ook is gebleken dat ouders een grote invloed hebben op houding en gedrag. Kijkend naar de toekomst, zijn de kinderen van nu de toekomstige ouders. Wanneer alle kinderen nú, door het uitvoeren van NME-activiteiten op school, een positievere houding krijgen ten opzichte van de natuur, zullen zij dit op latere leeftijd weer op hun kinderen overbrengen. Op die manier wordt er écht gewerkt aan de groene gedachte tot in de verre toekomst.

Een artikel uit 'Kinderen en natuur' (Veldwerk Nederland, 2012) geeft aan dat onderzoek van Wageningen Universiteit uitwijst dat de impact van ervaringsgerichte natuureducatie sterk wordt beïnvloed door de fysieke locatie van de school, het pedagogisch klimaat op school, de bekwaamheid van de boswachter en de betrokkenheid van de ouders. Leerlingen van scholen met een breed educatie-aanbod op natuur- en milieugebied, blijken op latere leeftijd meer kennis over natuur en milieu te hebben dan leeftijdgenoten die op dit gebied minder onderwijs hebben gekregen.

Dit uit zich vooral in houding en gedrag. Kinderen die verbonden zijn met natuur, zijn meer bereid om actie te ondernemen ten behoeve van natuur. Dit effect is vijftien jaar na het verlaten van school nog steeds aantoonbaar.

Dit wordt ook verwoord door het IVN die stelt dat onderzoek aantoont dat indringende natuurervaringen op jonge leeftijd leiden tot een sterkere verbinding met de natuur op latere leeftijd en duurzaam gedrag stimuleren (Trendrapport jeugd, natuur en gezondheid, IVN, 2019). Kinderen die veel buitenspelen in de natuur zijn gezonder en gelukkiger. Kinderen die zonder toezicht in de natuur spelen, zijn creatiever, zelfstandiger en ze durven meer dan andere leeftijdsgenootjes. Maar de natuur is voor veel kinderen ver weg, letterlijk en figuurlijk (zie ook **https://www.ivn.nl/meerjarenvisie-ivn-2021/kind-en-natuur** en **https://www.ivn.nl/wat-wij-doen/kind-en-natuur/onderzoek**).

GNR Beleidsplan 2020-2023
(blz. 9) "Het beheer dat wij uitvoeren richt zich niet uitsluitend op de natuur, maar op het samenspel tussen natuur, landschap, de archeologische en cultuurhistorische elementen die daarin aanwezig zijn en op het zichtbaar en 'beleefbaar' maken hiervan".

De beheerdoelen die wij nastreven zijn:

- Behoud en bevordering van biodiversiteit
- Behoud en ontwikkeling van het karakteristieke Gooise landschap
- Bevordering van de landschapsecologische samenhang tussen de natuurterreinen op de Gooise stuwwal en met de aangrenzende gebieden (ecologische verbindingen maken en in stand houden)
- Behoud en versterking van het 'illusielandschap', waardoor stedelijke objecten en de uitstraling ervan aan het zicht worden onttrokken door groene aankleding van de randzones van onze gebieden
- Behoud en zo mogelijk herstel van aardkundige waarden
- Behoud van aan het natuurgebied gebonden erfgoed door conservering en door het zichtbaar maken van archeologische en cultuurhistorische elementen en patronen
- Het 'levend' houden van het potstalsysteem door de inzet van schapenbegrazing
- Het toegankelijk en aantrekkelijk inrichten van de terreinen, zodat bezoekers de natuur en het landschap kunnen beleven en van de schoonheid kunnen genieten

Aardkunde en erfgoed (blz. 10)
'Wij vinden dat aardkundige kenmerken en het Gooise erfgoed meer aandacht en meer status verdient. We willen de 'leesbaarheid van het landschap' versterken en kennis en onderzoeksresultaten samenbrengen en actief uitdragen. Daarom ondersteunen we ook het initiatief om voor het gebied Gooi en Vechtstreek de status van UNESCO-Geopark te verkrijgen.'

Profilering en draagvlak (blz. 20)
Door middel van gerichte communicatie, natuur- en erfgoededucatie en door de inwoners van het Gooi actiever te betrekken bij ons werk, willen we de inwoners van het Gooi én het brede publiek bewuster maken van de schoonheid, de waarde en de kwetsbaarheid van het Goois Natuurreservaat. Ook willen we de betrokkenheid van de Gooise gemeenschap bij 'hun' GNR vergroten en inwoners, bedrijven en organisaties enthousiasmeren om ons financieel te ondersteunen. We gaan dit doen door in al onze communicatie de volgende kernboodschap uit te dragen: "De gebieden van het Goois Natuurreservaat maken van 't Gooi een bijzondere leefomgeving. Die natuur koesteren we. We zijn er trots en zuinig op. Samen zorgen we dat die behouden én toegankelijk blijft." Deze kernboodschap zal in al onze communicatie in verschillende vormen en op verschillende niveaus doorklinken en is concreet vertaald naar de slogan 'Koester ons groene thuis'.

Natuur- en Erfgoededucatie (blz. 21)
Door middel van educatie proberen we onze liefde voor de natuur en voor de bijzondere waarden in onze gebieden over te brengen aan jong en oud. Hiermee proberen we bewustzijn te creëren van de schoonheid, maar ook van de kwetsbaarheid van de natuur, het landschap en van cultuurhistorische elementen. Dit doen we door de jeugd 'topervaringen' in de natuur te bieden. Deze topervaringen kunnen zij met leeftijdsgenoten als schoolactiviteit of met hun ouders of andere naasten in onze gebieden beleven. Het groepsverblijf 't Laer vervult hierbij een belangrijke functie als uitvalsbasis voor een meerdaagse natuurbeleving. Het huidige groepsverblijf 't Laer is echter sterk verouderd en aan vernieuwing toe. We gaan het groepsverblijf vernieuwen en zorgen daarbij dat het multifunctioneel te gebruiken is voor educatie en voor de ontvangst en het verblijf van groepen. Dit is in het projectenprogramma opgenomen. Ook speelbossen hebben een belangrijke educatiefunctie. Kinderen kunnen hier met al hun zintuigen de natuur beleven en ervan leren. Onze ervaring leert dat door in de natuur te spelen kinderen ook een band op met de natuur opbouwen. We blijven ons speelbossen op peil houden en waar nodig voegen we voorzieningen toe om een bezoek aan onze speelbossen nog leuker te maken. We zorgen steeds voor vernieuwing van ons educatieaanbod, zodat dit goed blijft aansluiten op het gebruik van nieuwe media en op de belevingswereld van de huidige generatie."

Huidige educatieve- en publieksactiviteiten in GNR gebieden
(deels uit: leren van de Gooise natuur, 2014; geactualiseerd)

Schaapskooi Blaricum
Op deze locatie vindt publieksvoorlichting en educatie plaats, uitgevoerd door een samen-werkingsverband van IVN en GNR. Vanuit de schaapskooi Blaricum is sinds 2019 weer een (vernieuwd) scholenprogramma beschikbaar, gecoördineerd door Stichting Omgevings-educatie, uitgevoerd door IVN-vrijwilligers met indien nodig ondersteuning door GNR. Op een aantal momenten in het jaar zijn er extra activiteiten, zoals Halloween, paaseieren zoeken, het schaapscheerdersfeest en kerstviering.

't Laer, groepsverblijf voor veldwerk en natuureducatie
De essentie van 't Laer is de mogelijkheid tot meerdaagse natuurbeleving c.q. educatie. Voor dit gebouw wordt gewerkt aan een businesscase voor sloop/nieuwbouw.

IVN biedt educatieve wandelingen en activiteiten aan in het gebied rondom 't Laer.

Speelbos 't Laer
Een begrenst bos waar kinderen in de basisschoolleeftijd actief in de natuur kunnen zijn.

Onder meer een waterloop, vogelbosje met uitzichtpunt, een metallofoon en een boom-stammenpad zorgen voor (educatieve) uitdagingen en het gebruik c.q. prikkelen van verschillende zintuigen en vaardigheden. De beleving van natuur speelt hier een belangrijke rol.

Infoschuur 't Gooi
De Infoschuur 't Gooi is een gezamenlijke ruimte voor (publieks)activiteiten van en voor zeven samenwerkende "groene" organisaties in het Gooi (Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken (VWG), Vereniging voor natuureducatie en duurzaamheid (IVN), Archeologische werkgemeenschap Naerdincklant (AWN), Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek (OGVE), KNNV Vereniging voor Veldbiologie , Goois Natuurreservaat (GNR) en Vereniging Vrienden van het Gooi (VVG). Er vinden lezingen plaats en er worden namens het GNR jaarlijks ca. 150 leerlingen ontvangen voor natuurbrugexcursies.

Activiteiten op aanvraag
Op aanvraag ondersteunen boswachters educatieve activiteiten, bijvoorbeeld een les op een school of beheerwerkzaamheden.

Af en toe wordt aangesloten bij landelijke activiteiten, zoals de landelijke Geoweek.
Website GNR: **https://gnr.nl/ga-de-natuur-in/voor-scholen/**

NME-wijzer Gooi en Vechtstreek
Het educatieve aanbod voor het onderwijs is te vinden via **https://www.omgevingseducatie.nl/aanbieder/15/goois-natuurreservaat**

Onderwijsactiviteiten in gebieden van GNR
NatuurWijs, natuurbeleving dicht bij school, vindt plaats in gebieden van GNR.
https://www.omgevingseducatie.nl/aanbieder/1666/natuurwijs

Colofon

Stichting Goois Natuurreservaat

Nieuwe Meentweg 2

1217 DZ Hilversum

Postbus 1001

1200 BA Hilversum

gooisnatuurreservaat@gnr.nl

www.gnr.nl • +31 (0) 35 6214598

kvk nummer: 41223080

RSIN/fiscaal nummer: 001939270

Fotografie: Arie van den Hout, Bart Siebelink,
Goois Natuurreservaat, UNIT 10 en Paul van Eerd

Vormgeving: o-merel.nl

Wij worden gesteund door:

NATIONALE POSTCODE LOTERIJ

PRINS BERNHARD CULTUURFONDS

@gooisnatuurreservaat @mooigooi